МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КАФЕДРА ТЮРКСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота магістра з тюркської філології на тему: «Лексико-граматичні особливості турецьких юридичних текстів»

Студентки групи Мпутр 54-19
факультету сходознавства
освітньо-професійна програма Галузевий переклад: турецька мова, англійська мова
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)
Ступінь вищої освіти: магістр
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 035 Філологія
за спеціалізацією 035.068 Східні мови та літератури (переклад включно), перша – турецька
Ільченко Ольги Романівни

Допущено до захисту
«___» _____ року

Завідувач кафедри
тюркської філології
_____
(підпис) *(ПІБ)*

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц. Сіленко Н.В.
Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

КИЇВ – 2020

ЗМІСТ

Вступ.....4

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРЕЦЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ 8

1.1 Дослідження поняття “текст” та офіційного стилю у працях учених **.....8**

1.2 Визначення турецького юридичного тексту у працях вітчизняних і зарубіжних учених **.....11**

1.3 Історія розвитку мови турецьких юридичних текстів **.....16**

1.4 Офіційно-діловий стиль турецьких юридичних текстів **.....22**

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І 26

РОЗДІЛ ІІ. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ 28

2.1 Функціонування запозичень у турецьких юридчних текстах **.....30**

2.2 Функціонування термінів у сучасних турецьких юридичних текстах **...36**

2.3 Функціонування абревіатур у турецьких юридичних текстах **.....40**

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІ. 48

РОЗДІЛ ІІІ. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСІ ТУРЕЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ 50

3.1. Характерні ознаки синтаксичної структури турецьких юридичних текстів **.....51**

3.2 Граматичні одиниці запозичені з інших мов у турецьких юридичних текстах **.....56**

3.3 Перифрастичні форми у юридичних текстах **.....57**

3.4 Підметові звороти у турецьких юридичних текстах **.....59**

3.5 Дієприслівник-зв’язка та дієприслівники способу дії **.....62**

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІІ. 66

ВИСНОВКИ 67

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 71

ÖZET 77

ДОДАТКИ 80

Вступ

Наше дослідження присвячена вивченню сучасних турецьких юридичних текстів з огляду на їх лексико-граматичні особливості. У роботі проаналізовані лексичні та граматичні особливості юридичних текстів, як регулятивний механізм відносин між людьми та державами, на основі Кримінального кодексу, Конституції, Сімейного кодексу Туреччини та нормативно-правових актах; визначено стильову приналежність юридичних текстів до офіційно-ділового стилю; визначено лексико-стилістичні особливості.

Сьогодні спілкування фізичних і юридичних осіб у сфері правових відносин сприяє реалізації основних функцій права, яке покликане “регулювати відносини між людьми, установами, країнами (міжнародне право), між громадянами і державою” [44; 320.]. Названу функцію виконують юридичні тексти, до яких відносяться закони, постанови, укази, нормативно-правові акти і т. д.

Вибір юридичних текстів як об'єкта дослідження зумовлюється тим, що вони відіграють істотну роль в сучасному світі і “є невід'ємним елементом правової та мовної культури суспільства” [60; 3].

Турецьке право було засновано приблизно у 1926 році на основі Швейцарського цивільного кодексу. Дослідженнями щодо юридичних текстів займались такі іноземні мовознавці, як К. Джампелт, та Ч. Рейс; функції мови у юридичних текстах досліджував С. Сарцевич; вплив цивільного кодексу Швейцарії та його становлення у турецьких правових документах досліджували такі лінгвісти, як Л. Сюкіяйнен, професор Н. Гюрпинар, Х. Кабааліоглу, Т. Ансай, Ш. Сараджоглу. Е. Орюджю (вивчав також використання термінології у Швейцарському цивільному кодексі), А. Уотсон; вплив міжкультурного правового трансферу на реформування правової системи країни-реципієнта вивчав німецький лінгвіст Р. Ціммерман, та Г. Шлесслер. Серед вітчизняних лінгвістів турецькі юридичні тексти та їх офіційно-діловий стиль вивчали такі мовознавці, як М. Гуць, І. Олійник., І.

Ющук (українську юридичну мову) та А. Покровська (ділову турецьку мову), Т. Стоянова (Цивільне право та процес), М. Руденко, Я. Сапожнікова, І. Царьова (Лінгвопрагматичний аспект юридичного дискурсу), С. Кость (правовий і юридичний дискурси), С. Мойсеєнко (методи дослідження дискурсу), А. Скоробогатов (праворозуміння: поняття і типологія).

Актуальність теми даного дослідження є загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень, спрямованих на вивчення лінгвістичних та граматичних аспектів турецьких юридичних текстів; необхідністю вивчення змістової і структурної зв'язності турецького юридичного тексту та полягає в тому, що мова юридичних документів часто недосконала: з одного боку, їй притаманні строгість і формалізм, які допомагають однозначно трактувати написане, з іншого боку – не завжди "суха мова" юристів відповідає вимогам сучасності. В даний час активно розвиваються такі суміжні галузі, як юрислінгвістика і юриспруденція з огляду на те, що питання мовної грамотності, точності і достовірності оформлення нормативно-правових актів на сьогоднішній день є більш ніж нагальним. Маючи свою думку в області юриспруденції мимоволі можна помітити, що в суспільстві сформувалось "соціальне замовлення" на дослідження юридичного аспекту мови.

Незважаючи на те, що закони в країнах створюються протягом вже багатьох століть, досі немає чітких канонів застосування мови, які були б єдині на всій території однієї держави. З одного боку, це завдання лінгвістів: вичленувати і впорядкувати особливості мови юридичних текстів, з іншого – точка зору юристів на проблему "зсередини" може бути більш корисною, ніж прості лінгвістичні дослідження.

Мета нашого дослідження полягає у лексико-граматичних особливостях функціонування юридичного тексту.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати комунікативні та прагматичні ознаки, що притаманні юридичним текстам;

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення функціональних напрямків дослідження мови юридичних текстів;
- проаналізувати особливості вираження змістової організації юридичних текстів;
- виявити і проаналізувати лексико-граматичні засоби мови сучасних турецьких юридичних текстів.

Об'єктом дослідження є турецькі юридичні тексти.

Предметом дослідження є лексико-граматичні особливості турецьких юридичних текстів.

Матеріалом дослідження стали Кримінальний кодекс Туреччини, Сімейний кодекс Туреччини, Конституція Туреччини та нормативно-правові акти та заяви турецькою мовою.

Методи дослідження. *Метод критичного аналізу*, який було використано для вивчення корпусу наукових праць попередників; *метод суцільної вибірки,* що застосовувався під час пошуку фактичного матеріалу та прикладів із юридичних документів та кодексів Туреччини; *функціональний метод,* що полягав у комунікативно-системному дослідженні турецьких юридичних текстів та дозволив окреслити комунікативну мету текстів; *описовий метод*, який сприяв інтерпретації змісту турецьких юридичних текстів з точки зору їхньої образності та цінності; *метод кількісного аналізу*, який дав змогу зробити висновки щодо частотності вживання юридичного тексту приналежному певному жанру, *лексико-граматичний аналіз*, за допомогою якого визначено основні лексичні й граматичні особливості, характерні для турецьких юридичних текстів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дослідженні *обґрунтовані* теоретичні засади вивчення понять "текст", "юридичний текст", лексичних та граматичних одиниць сучасних турецьких юридичних текстів, вперше у вітчизняному сходознавстві *здійснено* лексико-граматичний аналіз лексичних одиниць турецьких юридичних текстів. *Доведено,* що особливістю турецької юридичної мови є наявність складних

складнопідрядних, безособових речень, арабських, перських запозичень та європеїзмів. У роботі *розглянуто* граматичний та лексичний потенціал турецького юридичного тексту. *Проаналізовано* аспекти функціонування граматичних, стилістичних та лексичних особливостей юридичного тексту. *Встановлено,* що для кожної функції характерна певна сфера її реалізації (тип, або стиль та сфера спілкування тощо).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості їхнього використання в навчальному процесі при викладанні практичного курсу перекладу сучасних юридичних текстів турецької мови, теорії та практики перекладу, лінгвістики тексту, міжкультурної комунікації, спецкурсів, присвячених юриспруденції сучасної турецької мови. Такі спецкурси можуть викладатися як студентам-тюркологам, які вивчають турецьку мову як основну фахову дисципліну, так і студентам-юристам, студентам МВД України, що вивчають турецьку мову як іноземну. Результати дослідження можна використати також на практичних заняттях із лексикології, граматики та стилістики турецької мови, у викладанні загальнолінгвістичних курсів із теорії масової комунікації та в подальших наукових розвідках у галузі комунікативної лінгвістики. Фактичний матеріал може бути застосований у лексикографічній практиці для укладання словника запозичених лексичних та граматичних одиниць, використаних у юридичних текстах, словника турецьких юридичних термінів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження викладені у роботі були представленні на міжнародній студентській науково-практичній конференції, “Ad orbem per linguas. До світу через мови”. Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції “Світ як інтертекст”, 17–18 червня 2020 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2020. 632 с., на ст. 50-52 Ільченко О.Р.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (68 позиції). Повний обсяг магістерської – 80 сторінок, з них основного тексту – 70 сторінок.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРЕЦЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ

1.1 Дослідження поняття “текст” та офіційного стилю у працях учених

Множинність ракурсів розгляду тексту (від лат. textum – тканина, сплетіння, поєднання) в гуманітарних науках, а також поліфункціональна й багатопланова природа цього мовного, комунікативного та культурного феномена зумовлює неоднозначність його дефініції. У 1962 р. Д. Лихачов констатував відсутність будь-якої наукової праці, у якій було б детально розглянуто й обговорено основне поняття текстології – текст. Навіть у межах однієї дисципліни текст не отримав задовільного тлумачення.

В. Звегінцев свого часу зауважував: “Учені, що починають вивчення тексту, очевидно, й не підозрюють, що їм доведеться мати справу з об’єктом, який за своєю масштабністю не поступається Всесвітові, – по суті, з лінгвістичним Всесвітом” [41; 14]. З. Тураєва наголошує: “Текст, складне й багатоаспектне утворення, є й феноменом реальності, і способом її відображення, і реалізацією системи мови. Разом із тим *текст* – головна, поряд із висловленням, одиниця комунікації, продукт певного виду діяльності, спосіб збереження і передачі інформації, форма існування культури, продукт певної історичної епохи, відображення психічного життя індивіда і т. п. Така багатоаспектність тексту зумовлює множинність описів тексту і множинність його тлумачень” [56; 66].

Е. Агрикола визначає головну ознаку тексту – *тему*, що є понятійним ядром і конденсує й узагальнює зміст тексту. Однак, тему може мати й висловлення або надфразова єдність, яка саме інтегрується на підставі спільності теми. До того ж, за словами Р. Харвега, текст може бути моно- та політопічним, тобто мати одну чи кілька потенційних тематичних фокусів чи аспектів повідомлення. Слідом за М. Холідеєм (праця “Когезія в англійській мові”) [50], головною категорією тексту визнавалася *зв’язність* як набір відношень, спільний для всіх текстів, що служить універсальною ознакою

правильного мовлення. Однак зв'язними є й надфразна єдність, і висловлення, і фрагмент тексту, хоч, безперечно, текст має особливий спосіб зв'язності що інтегрує його як макрознак до семіосфери й універсуму культури і сприяє його цілісності й реалізації комунікативної функції.

Зарубіжні й вітчизняні лінгвісти розглядали як головну категорію тексту *інформативність* [38; 49], що властива й нетекстовим одиницям мови та фрагментам членування тексту; *концепт* як головну ідею твору [50].

Є. Сидоров вважає інтегральну ознаку тексту *комунікативність* обов'язковою, оскільки вона "пов'язує структурний, компонентний, функціональний, процесуальний аспекти з аспектом предметно-знакового втілення в тексті комунікативної діяльності" [53; 50].

Отож, комунікативність наявна в будь якому знакові: коли він занурюється до системи комунікації, він слугує засобом передачі інформації. Інформативність, зв'язність і контекст є основними категоріями тексту.

Більшість існуючих тлумачень поняття *"стиль"* так чи інакше ґрунтується на визначенні, даному в 1955 році академіком В. Виноградовим: "Стиль – це суспільно усвідомлена і функціонально обумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів вживання, відбору і поєднання засобів мовного спілкування в сфері тої чи іншої суспільної, загальнонаціональної мови, співвідносна з іншими такими ж способами вираження, які служать для інших цілей, виконують інші функції у мовній суспільній практиці даного народу" [40; 59].

Стиль в мові – це різновид мови, закріплений в даному суспільстві традицією за однією з найбільш загальних сфер соціального життя і частково відрізняється від інших різновидів тієї ж мови за всіма основними параметрами – лексикою, граматикою, фонетикою [61; 405].

Стиль – це не тільки лінгвістичний науковий термін, а й один з ключових культурних концептів. У цьому випадку стиль – надбання загальномовної, загальнонаціональної культурної свідомості. Серед носіїв мови живе уявлення про стиль як комплекс особливих, специфічних для

людини або колективу форм і принципів поведінки в типових обставинах спілкування. Стиль – це форма “подання мови як сенсу, форма його “презентації”. Найближчий синонім слову стиль – манера. Ті ж по суті подання лежать в основі лінгвістичного розуміння природи стилю [49; 26].

Одним із різновидів стилю традиційно вважається функціональний стиль.

За визначенням Ю. Степанова функціональний стиль – це “історично утворена, усвідомлена суспільством підсистема всередині системи загальнонародної мови, закріплена за тими чи іншими ситуаціями спілкування (типовими мовними ситуаціями) і характеризується набором засобів, вираження і прихованим за ними принципом відбору цих засобів з загальнонародної мови”.

Функціональний стиль виділяють на основі двох ознак:

1) Функціональний стиль – це стилі, характерні для всього мовного колективу, а не тільки окремих носіїв мови або груп;

2) Функціональний стиль – те, що пов'язується з тими галузями і реалізується в тих галузях діяльності народу, в які так чи інакше залучені всі носії культури.

Іншими словами, функціональний стиль в мові – це те, що продиктовано застосуванням мови не просто до “певних”, а до типових, універсальних за своїм характером обставин спілкування і комунікативним ролях. Поняття функціональний стиль стосується тих сфер життя, які відносяться до всіх – до побуту (відносинам з близькими), до службової та політичної діяльності (відносинам з владою), до науково-пізнавальної діяльності (відносинам, в широкому сенсі, з природою), до естетичної і релігійної діяльності (мистецтва і віри як “відносинам з вічністю”).

У цьому сенсі, функціональний стиль – колективно усвідомлена система стійких, стереотипних форм мовної поведінки і взаємодії, регулярно використовуваних у тих сферах діяльності, спілкування і пізнання, в які прямо або побічно залучені всі носії культури, літературної мови.

Усвідомлювана носіями мови регулярність використання мовних одиниць у конкретних типових умовах спілкування, їх відтворюваність як загальнодоступного мовного інструментарію даної сфери діяльності, призводить до збагачення семантики мовних одиниць в системі літературної мови, формуючи навколо їх предметно-логічного значення додатковий смисловий ореол – стилістичне забарвлення. Співвідношеність мовних одиниць з типовими сферами спілкування – побутової, офіційно-ділової і т.д. – формує один з найважливіших компонентів стилістичного забарвлення – функціонально-стильове забарвлення – розмовне і книжне, а в числі книжкових видів – офіційно-ділове, ідеологічне, наукове, релігійне та художнє забарвлення. Загальновизнано, що мовні факти, що виступають носіями однакового функціонально-стильового забарвлення, складають єдиний функціональний стиль. Розуміння сутності функціонального стилю багато в чому залежить від того, як це поняття співвідноситься з поняттям функціонально-стильового пласту мови (системи мовних засобів – носіїв єдиного функціонально-стильового забарвлення).

Отож, при визначенні функціонального стилю як системи мовних засобів і форм мовної поведінки в певній сфері діяльності дискусійним є питання про те, чи слід вважати функціональний стиль власне деякою цілісною, комплексною, функціонально односпрямованою формою мовної поведінки, або ж функціональний стиль – це не мовна поведінка в його комунікативній цілісності і цілеспрямованості, а лише характерні ознаки типової ситуативної поведінки, усвідомлювані як ознаки мовної діяльності в тій чи іншій типовій сфері комунікації – в науці, в сфері ідеології і т.п.

1.2 Визначення турецького юридичного тексту у працях вітчизняних і зарубіжних учених

Відносини між країнами, що розвиваються, об'єднують набагато більш відомі органи, такі як міжнародні організації чи міжнародно-правові питання, а у більш взаємопов'язаному світі люди додають нового значення своєму повсякденному життю. Ми все більше відчуваємо, що належимо до

міжнародної реальності, а не до держави, тому не є винятком, що всі аспекти життя сьогодні підлягають перекладу та закону. Юридичний переклад охоплює всі питання, пов'язані з правом, з перекладом прес-конференції, яка відбулася після введення в дію нового регламенту Європейського Союзу. Кожен текст має свої особливості. З цим слід поводитися уважно відповідно до його функції та остаточного судження, а отже, мета у вихідному тексті має бути відтворена в цільовому тексті. Однак, ці тексти мають деякі спільні риси, що становлять юридичну мову. Тривають дискусії щодо того, чи слід підходити до юридичних текстів як до технічних текстів, чи оцінювати їх як звичайну мову, якою ми користуємось, та адаптувати їх до конкретних (юридичних) цілей. Безперечно, він нагадує звичайну мову і знову ж таки, це може бути технічним текстом відповідно до його тексту та функції, і як результат цього може бути зрозумілий пересічним громадянам. Тому в цьому підрозділі з формальної та базової точки зору будуть офіційні статті, що пояснюють, що переклад юридичних текстів складніший, наприклад, за переклад статті, написаної з певною метою, що при перекладі потрібно дотримуватися більш обмежувальних і суворих правил. Юридичні переклади можуть використовуватися в різних ситуаціях: у національних ситуаціях, коли країна є двомовною або багатомовною, у випадку міжнародної організації або в міжнародних ситуаціях, коли міжнародні договори вимагають дві або більше країн, які не мають однакової мови, і навіть з різними правовими системами також, може використовуватися навіть при регулюванні правовідносин між приватними особами, які володіють різними мовами.

Правові тексти мають три особливості, що відрізняють їх від інших текстів: певний стиль, певна лексика та нормативний текст. Окрім того, що юридичні тексти відрізняються від інших типів тексту мовою, якою вони написані (тут не такі мови, як англійська, голландська чи французька, мається на увазі використання мови закону замість звичайної мови), слід визнати, що існують й інші особливості, які відрізняють їх. Найважливішою

ознакою юридичних документів, безперечно, є відображення обмежувальної природи цих документів та законодавчих рішень. Існують різні обмеження не тільки для адресатів текстів, але і для перекладачів відповідного типу текстів. У зв'язку з цим юридичні тексти мають свій неповторний стиль та структурні правила, яких повинен дотримуватися не лише автор тексту, який розглядає ці тексти як звичайні та навіть дуже легкі, але й перекладачі. Вони особливо важливі в деяких текстах (наприклад, договори та контракти), де формат тексту настільки ж важливий, як і його зміст.

Загалом, юридичні тексти – це "усі документи, які є або можуть бути частиною судового процесу". З цієї причини використовуються не лише законодавчі органи, а й учасники судового процесу (судді, адвокати, свідки), а також все, що стосується судових текстів, коментарів, рішень та доктрин. Тут наведено деякі класифікації юридичних текстів відповідно до підходів турецьких дослідників. Правовий підхід перш за все розмежовуватиме формальні та неофіційні тексти, а потім з точки зору відповідної тематики та сфери дії. Що потрібно розглядати з лінгвістичної точки зору – це вплив мови та характер дискурсу тексту, який ми аналізуємо.

Лінгвісти запропонували кілька класифікацій для опису юридичних текстів, але, як буде видно протягом усієї роботи, всі вони походять від функції. Тому, насамперед, *юридичний текст* – це текст спеціального призначення. Слід визначити функцію або функції тексту. Мовознавці, такі як К. Джампелт та Ч. Рейс, дійшли висновку, що *юридичні тексти* – це інформативні тексти, тобто тексти, спрямовані на те, щоб дати читачеві певну інформацію. Як результат, юридичні тексти можуть мати інформаційне призначення, але це аж ніяк не єдина функція, яку вони виконують. Як сказав С. Сарцевич, "я можу сказати, що основна функція юридичних текстів – це нормативна чи регулятивна тому, що зазвичай це говорить про те, як люди повинні поводити себе чи не поводити, використовуючи командні фрази. Однак, якщо їх вилучити зі свого контексту та помістити у підручник, то

функція, яку вони набувають, відрізняється: у такому випадку одні й ті ж слова та поняття не мають іншого впливу, крім навчання студента".

Отже, хоча той самий текст може бути імперативною та нормативною функцією, яку повинен виконувати громадянин, він може мати суто інформативну мету для громадянина третьої країни, який не підпадає під дію цього закону.

Як зазначає С. Сарцевич, в юридичній теорії мова має дві функції: регулятивну (наприклад, встановлення правил) та інформативну (наприклад, описову). Першу групу складають документи, які спадають нам на думку, коли ми говоримо про юридичні тексти, а саме "нормативні документи, що містять правила чи норми поведінки", які є письмовими джерелами законів та нормативно-правових актів, договорів, положень, угод та контрактів, іншими словами, закону. Друга категорія, змішана категорія, яка включає обидві функції, складається з "судових рішень та документів, що використовуються в судових та адміністративних процедурах". Однак, у третій категорії ми можемо знайти необов'язкові для читання книги, що називаються юридичними документами, замість юридичних джерел, які мають більш-менш прямий і видимий вплив на право, а також усі тексти, написані експертами з правових питань, такими як доктрини, нариси та статті. Видається, що ця класифікація чудово перегукується з класифікацією, зробленою К. Бокке, додаючи окреме значення кожній його книзі "La traduction juridique: Fondement et méthode", яку він відрізняє від нормативних текстів, юридичних текстів та доктрин: інші описові тексти з операторськими, описовими та правовими якостями. Тут слід зазначити, що їх вплив та повноваження змінюються залежно від правової системи, до якої вони відносяться.

Тексти законів, що не належать до приписів, включають усі тексти, написані в галузі права, але не є остаточними. Їх не слід плутати з перекладом неофіційних текстових приписів, які не мають значення для

виконання і не можуть використовуватися як засіб тлумачення. Тим часом, спільною для обох ознак є не правова, а більш інформативна мета.

Незалежно від характеристики правових систем більшою мірою юридичні тексти зазвичай складаються з початкових, основних та заключних положень. Текст і мова буквально пов'язані, і важко говорити про юридичні тексти, не враховуючи юридичної мови. Спільною рисою всіх юридичних текстів є мовні особливості, спрямовані на досягнення конкретної мети. Усі національні законодавчі тексти, міжнародні договори та конвенції мають на меті урегулювати поведінку сторін шляхом виконання зобов'язань, письмових дозволів та/або заборон шляхом їх встановлення в основних положеннях. Хоча, природа права, яка розкривається через мову, постає в юридичних текстах як звичайний дискурс, це не так. Отже, юридична мова спрямована на отримання ефекту.

На відміну від спеціальних галузей, як наприклад, технічної або природничої, де терміни визначають конкретні предмети й можуть бути зображені крайньою мірою графічно, що дозволяє достатньо легко означити склад поняття та співвіднести поняття з його мовним визначенням, "мова права визначає абстрактні поняття й зв'язки між ними" [30; 47].

"Правові поняття й норми можуть бути визначені тільки за допомогою мови" [33; 121]. Мова є єдиним робочим інструментом юриста, інструментом, який має бути добре приналежним для роботи з "робочим матеріалом", тобто з системою правових відношень, щоб забезпечити її функціонування. Таким чином, "мова права має бути, з одного боку, єдиною, щоб забезпечити єдність правової системи [31; 142], з іншого боку він має застосовуватися для різних цілей, тобто в різних сферах юридичної діяльності".

Отже, юридичні тексти мають деякі особливості незалежно від мови, якою вони написані. Різні функції юридичних текстів робить їх особливими. Будову юридичної мови можна розглянути у двох аспектах: вертикальному і горизонтальному. Синтаксична (вертикальна) структура юридичної мови

включає такі рівні: слово (юридичний термін), речення (нормативно-правовий припис), складне синтаксичне ціле (асоціація приписів). Функціональна (горизонтальна) структура враховує можливі сфери застосування мови права і визначається поєднанням офіційно-ділового, наукового та публіцистичного стилів мовлення, що використовуються на різних рівнях існування права [39; 124]. Особливостями контексту юридичного дискурсу є його текстоцентричність, формалізація, універсальність категорій, затверджуваних конвенцій і норм, їх об'єктивність. Різні типи контексту відтворюють ті чи інші риси юридичного дискурсу. Юридичний текст – основна і найважливіша форма вираження права. Як і будь-який інший текст, він має лексичну (мовну), логічну і граматичну основи, певним чином організовані з метою передачі інформації.

1.3 Історія розвитку мови турецьких юридичних текстів

Характерною саме для Турецької Республіки особливістю юридичної мови, яка, створює найбільші проблеми для розуміння сторонами змісту юридичних документів; суті питання під час судового розгляду, є той факт, що його термінологія часто або запозичена з інших мов, або архаїчна. Зокрема, це пов'язано з тим, що розвиток законодавства Турецької Республіки в значній мірі відбувався шляхом рецепції матеріалу з західноєвропейських правових актів, що зумовило необхідність пошуку або створення турецьких еквівалентів іноземним термінам. Крім того, не можна не відзначити, що турецька юридична термінологія формувалася протягом довгого часу і містить велику кількість слів, запозичених з арабської і перської мов. Згідно зі статистикою, в середині XX століття на їх частку припадала майже половина юридичної термінології [34]. Турецька юридична мова зберегла слова, які вийшли з повсякденного мовного побуту і їх можна знайти тільки в османсько-турецьких словниках, які спеціально видаються Турецьким Лінгвістичним Товариством. Між іншим, мовна реформа, проведена в Турецькій Республіці в XX столітті, визначила необхідність

поступового заміщення арабських і перських термінів їх аналогами з турецької мови.

Таким чином, саме історичні фактори, багато в чому, можуть пояснити стилістичну традицію і характер сучасної турецької юридичної термінології. У зв'язку з цим звернемося до особливо значущих фактів історії розвитку сучасного турецького законодавства. Приклад розвитку законодавства Турецької Республіки є виключно цікавим з огляду на те, що протягом довгого часу Туреччина ставилася до категорії країн, що засновують своє національне право на релігії ісламу. Однак, на сьогоднішній день Турецька Республіка є світською державою, і релігія ісламу більш не впливає на позитивне право Турецької Республіки, що підтверджується як доктриною [42; 22], так і законодавством. Згідно Преамбулі Конституції 1982 року, "як вимагає того принцип світської держави, священні релігійні почуття жодним чином не повинні впливати на державні справи і політику".

Спроби "європеїзації" права почалися в Туреччині понад півтора століття тому і тривають, хоча і на зовсім іншому рівні, до цього дня. У цьому, мабуть, полягає характерна особливість турецького права – постійне оновлення національного законодавства шляхом рецепції правових інститутів європейських країн. Початок процесу подібної рецепції можна віднести до 1840 року, коли в Османській імперії був прийнятий Кримінальний кодекс, складений на основі Французького кримінального кодексу 1810 року, а також до 1850-х років, коли в турецькому цивільному законодавстві відбулося запозичення норм французького права. Морське законодавство Туреччини мало в якості основи відповідні положення Німецького торгового положення 1897 р. Прийнятий у період кемалістських реформ (1920-ті роки) новий Кримінальний кодекс 1926 року було засновано, головним чином, на італійському Кримінальному кодексі 1889 р. Згодом Кримінальний кодекс 1926 р. неодноразово піддавався перегляду. Так, наприклад, в 1930-і р. були зроблені запозичення з кримінального законодавства фашистської Італії, зокрема, передбачено кримінальну

відповідальність за комуністичну діяльність і пропаганду. Турецький професор Т. Ансай зазначає, що в зазначений період (1850-1923 рр.) мусульманське право і право європейської моделі функціонували паралельно до моменту встановлення Турецької Республіки (1923 р). На думку дослідника, вже в 1966 р. можна було стверджувати, що "законодавство Туреччини є повністю сучасним, і, по суті, зберегло лише кілька відбитків мусульманського права" [28; 9]. Це стосувалося лише статей про права жінок в шлюбі і при розлученні.

Л. Сюкіяйнен зазначає, що з огляду на офіційне скасування халіфату в Туреччині в 20-і роки XX століття мусульманське право у всіх галузях (в тому числі, і в сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин) було замінено законодавством буржуазного типу, складеним на основі запозичення західноєвропейської юридичної моделі. Таким чином, у даний час мусульманське право повністю втратило свої позиції в якості системи діючих правових норм [58; 102].

Професор Н. Гюрпинар зазначає, що в зв'язку з встановленням в 1923 р. Турецької Республіки було необхідно в терміновому порядку реформувати право, яке б відповідало принципам нової молодої держави [16; 142]. Турецьке законодавство XX століття багато в чому запозичено з законодавства Швейцарії. Наприклад, Турецький цивільний кодекс від 4 жовтня 1926 р. являє собою дещо змінений Швейцарський цивільний кодекс 1907 року (в частині положень про фізичних та юридичних осіб, сімейних правовідносин, відносин у сфері нерухомості та інтелектуальної власності). Т. Ансай серед причин вибору швейцарського досвіду відзначає наступні: по-перше, Швейцарський цивільний кодекс 1907 р. був одним з найбільш передових законодавчих актів того часу, який отримав всесвітню славу за простоту і лаконічність використовуваної мови; по-друге, нейтралітет, який є основоположним принципом зовнішньої політики Швейцарії, виглядав дуже привабливим для Туреччини, яка не бажала відчувати політичний вплив з боку європейських країн; по-третє, Шюкрю Сараджоглу, який обіймав

посаду міністра юстиції Турецької Республіки в період підготовки Турецького цивільного кодексу (1924-1925 рр.), здобув освіту саме в Швейцарії [28; 10]. Турецький лінгвіст Есін Орюджю, також, зазначає, що турецький законодавець вважав за краще використовувати досвід швейцарського законодавства, а не французького та німецького, з огляду на те, що Швейцарський цивільний кодекс не використовує складну юридичну мову, а, отже, лаконічний акт простіше буде перекласти на турецьку мову.

Однак, крім цього він справедливо зауважує, що швейцарське законодавство: по-перше, враховує та узагальнює досвід і традиції безлічі швейцарських канонів; по-друге, закріплює основні юридичні принципи, такі як принцип демократичної рівності, принцип свободи договору, принцип рівності прав, а також рівності статей. Крім того, на думку Е. Орюджю Швейцарський цивільний кодекс з точки зору використовуваної термінології є менш двозначним і більш практичним, ніж інші аналогічні акти [13]. На думку багатьох дослідників, сучасне громадянське право Туреччини укладено саме в 1926 р, коли були прийняті Швейцарський Цивільний кодекс і, частково, зобов'язальний кодекс (в ред. 1911). Разом з прийняттям Цивільного кодексу пішов в минуле Меджелле – звіт османських законів, а, також, Земельний кодекс 1858 року. Однак, сліди цього звіту законів ми знаходимо в термінології і стилістиці сучасної турецької юридичної мови, оскільки сучасна літературна турецька мова в той час знаходилася в стадії становлення і відчувала на собі великий вплив османської мови.

Подібна ситуація, пов'язана з рецепцією іноземного законодавчого досвіду, характерна для багатьох правопорядків. Розвиток загальних принципів права в національному просторі головним чином заснований на низці запозичень, сприйняття юридичного досвіду інших, більш розвинених країн. Не можна не погодитися з А. Уотсоном, який, описуючи рецепцію швейцарського законодавства в Туреччині, зазначає, що розробка самостійного правового регулювання – це незрівнянно більш складний процес в порівнянні з можливістю “запозичення вже існуючого

законодавства, тим більше, такого досконалого, як швейцарське". Німецький дослідник Р. Циммерманн, розглядаючи досвід "перенесення" швейцарського права в Туреччину, справедливо зазначає, що спостереження процесів рецепції і, зокрема, міжкультурного правового трансферу незмінно призводить до переформування правової культури країни-реципієнта [58]. Інший німецький дослідник Г. Шлесслер вказує, що ця рецепція не була ні екстраординарної, ні абсолютно несподіваною, і шляхом рецепції швейцарського приватного права в 1926 р. Туреччина "остаточно покинула ісламську правову сім'ю" [22; 214].

У даному контексті цікаво відзначити думку турецьких дослідників про рецепцію європейського законодавства в Турецькій Республіці. Так, професор Х. Кабааліоглу, аналізуючи проблеми, з якими Туреччина зіткнулася в зв'язку з проведенням переговорів стосовно вступу до Європейського Союзу, зазначає, що, незважаючи на дію в сучасному праві Туреччини багатьох положень, прийнятих з європейських правових актів, все одно залишаються сумніви в можливості повної імплементації європейського права [43; 13]. Очевидно, подібна оцінка пов'язана з тим, що розвиток турецького права довгий час відбувався окремо від європейського, через що правова культура Турецької Республіки не може відразу "перебудуватися" на європейський лад.

Аналогічні тенденції характерні і для юридичної термінології. Процес рецепції іноземного права неминуче призводить до зміни, або перетворення не тільки правової культури країни-реципієнта, а й її юридичної термінології.

Оцінюючи процеси модернізації, секуляризації та демократизації "молодою" Турецькою Республікою шляхом рецепції законодавства основних континентальних юрисдикцій як за формою, так і за змістом, Е. Орюджю вважає, що турецька правова база була синтетично створена за допомогою добровільно введених прийомів, імітацій і коригувань, внаслідок чого Туреччина отримала "еклектичну", "синтетичну" правову систему, "перекладену іноземну модель" [13; 460].

Наприклад, при підготовці Цивільного кодексу Туреччини 1926 р. перед комісією з двадцяти шести чоловік було поставлено завдання перекласти Цивільний кодекс Швейцарії, укладений на трьох офіційних мовах: німецькою, французькою та італійською [14; 452]. Однак, дані версії не збігалися між собою. Таким чином, перед турецьким законодавством неминуче поставала проблема вибору найбільш підходящого слова. Так чи інакше, в перекладених текстах на турецьку мову були наявні помилки і неточності формулювань, на які прямо вказував Джевдет Ментес, голова Вищого касаційного суду Турецької Республіки [6; 2].

Вагомий у цьому плані досвід професора Ернста Хірша, який був одним з небагатьох іноземних професорів, що працювали в Туреччині в середині XX століття. Так, він розповів про свій досвід викладання Комерційного права Туреччини. Однак, з огляду на те, що він не знав турецької мови, він використовував два неофіційних французьких переклади Турецького комерційного кодексу, що не були ідентичними. Він зазначає, що в підготовці Комерційної Кодексу (1926-1929) перекладачі використовували різні версії різних іноземних кодексів. Таким чином, Турецький комерційний кодекс вийшов “еклектичним через використання не уніфікованої термінології” [14; 173]. Невизначеність формулювань у текстах турецьких законів, заснованих на перекладених законодавчих актах західноєвропейських держав, створює певні проблеми для правокористувача в питаннях застосування аналогії права і закону, а також практичні складності в застосуванні норм турецького права без відповідних тлумачень та роз'яснень вищих судів (наприклад, Вищого касаційного суду).

Отже, безумовно, в кожному конкретному судовому розгляді турецькі суди можуть зіштовхнутися з необхідністю в тлумаченні того чи іншого терміну і вирішити питання, формуючи відповідну судову практику з відсутністю чітких орієнтирів, керівних вказівок з боку вищих судових інстанцій. Тим часом, з метою уніфікації судової практики і зниження ризиків судових помилок дану проблему безумовно слід вирішувати шляхом

законодавчого закріплення правильних версій в тексті законів. У нинішніх умовах розвитку українсько-турецьких відносин практично в усіх напрямках співробітництва актуальним є юридичний супровід здійснюваних проектів, що робить актуальним підготовку юристів-міжнародників зі знанням турецької мови, які володіють юридичним дискурсом турецької мови і навичками юридичного перекладу.

1.4 Офіційно-діловий стиль турецьких юридичних текстів

Офіційно-діловий стиль засіб взаємовідносин державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ, організацій, а також справочинства й документації.

У процесі розвитку суспільства неминуче виникає потреба оформлення державно-правових суспільних відносин, регулювання діяльності різних сфер суспільного життя, а звідси потреба мати книжну мову для ведення ділової документації, офіційного й приватного листування.

Офіційно-діловий стиль – це мова угод, оголошень, розпоряджень, постанов, програм, заяв, автобіографій, розпоряджень, актів, законів тощо.

Основне призначення офіційно-ділового стилю – регулювати ділові стосунки в державно-політичній, громадській, економічній, законодавчій, господарсько-управлінській сферах та обслуговувати громадські потреби людей у типових ситуаціях.

Офіційно-діловий стиль визначає наявність усталених мовних зворотів, певну стандартизацію початку і закінчення документів. Вибрані, таким чином, мовні прийоми витісняють деякі форми висловлювання думки і набувають характеру універсальних засобів. Це так звані *кліше* – усталені словесні формули, закріплені за певною ситуацією і сприймаються як звичайний, обов'язковий компонент. Наявність стандартних висловів полегшує, скорочує процесс укладання текстів.

Кліше – це мовні одиниці, яким властиві постійний склад компонентів, їх порядок та звичність звучання, наприклад: згідно з оригіналом – *"aslına uygun olarak",* брати участь – "*-a katılmak*", мати на увазі – "*kastetmek*", до

заяви додаю – "*ifadeye eklerim*", контроль за виконанням наказу залишаю за собою – *"emrin yerine getirilmesi üzerinde kontrolü saklıyorum\sorumluluk bende"* тощо.

Зазначені особливості офіційно-ділового стилю є об'єктивним фактом мови; їх застосування у текстах службових документів цілком закономірне.

Специфіка офіційно-ділового стилю полягає в стильових ознаках, які притаманні лише йому:

1. Діловий стиль ґрунтується на логічній основі (використання засобів образності, як і виявлення особистих почуттів, для нього не типове). Найважливішим тут є послідовність та точність викладу фактів, об'єктивність висловлювань, документальність. Основний тон ділового мовлення – нейтральний.

2. Офіційно-діловий стиль відзначається всезростаючою стандартизацією мови, насамперед мови масової типової документації. Найхарактерніші прояви стандартизації такі:

а) широке вживання усталених словесних формул (*з метою, у зв'язку, відповідно до, в порядку, по лінії, згідно з* та ін.); їх уживання у ділових паперах цілком закономірне, оскільки набагато спрощує і полегшує процес укладання різних видів документів;

б) наявність специфічної фразеології з найменшим ступенем переносності (*брати участь, функціонування закладу, вжити заходи, прийняти рішення*).

3. Суворі вимоги до лексики офіційно-ділового стилю:

а) широке, тематично зумовлене використання термінології (юридичної, бухгалтерської, економічної й ін.); скорочення слів, зокрема скорочених назв різних організацій та установ;

б) відсутність діалектизмів, жаргонізмів, просторічної лексики;

в) мінімальне використання вигуків, часток, іменників із суфіксами суб'єктивної оцінки, що пояснюється завданням нейтрального ставлення до повідомлюваного.

4. Офіційно-діловий стиль відзначається також великою частотністю вживання віддієслівних іменників (*укладання, виконання, надання*). Займенники використовуються рідко, щоб уникнути двозначності.

5. Синтаксис ділового стилю характеризується зведенням до мінімуму складнопідрядних та складносурядних речень, використання замість них складних безсполучникових та простих поширених речень. Основною вимогою до їх побудови є дотримання прямого порядку слів (підмет перед присудком і якомога ближче до початку речення, означення перед означуваним словом; додатки після керуючого слова; обставини – ближче до слова, яке пояснюють; вставні слова звичайно ставляться на початку речення). Наприклад: "*Цей документ набуває юридичної сили з моменту перерахування грошей строком на три роки...*"

Офіційно-діловий стиль – це такий різновид літературної мови, який використовується для офіційно-ділових текстів.

Ознаками *офіційно-ділового* стилю є точність (однозначність), стандартизація вислову, стисліть, чіткість, документальність (кожний офіційний папір повинен мати характер документа). З точки зору мови *офіційно-діловий* стиль характеризується специфічною термінологією та фразеологією, відсутністю емоційного забарвлення та мовної авторської індивідуальності тощо.

Офіційно-діловий стиль використовується як в усному, так і писемному мовленні. У писемному мовленні офіційно-діловий стиль застосовується на рівні документів. Документ – це засіб передачі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової діяльності людини. Документ турецькою мовою має такі варіанти перекладу, як *belge, evrak* (а.) – документ, який використовується в офіційних установах. Також, є лексеми *döküman* (фр.) та *vesika* (а.), які також досить активно використовується у сучасній турецькій мові, щоправда, з меншим відтінком офіційності.

Офіційно-діловий стиль має такі підстилі, як законодавчий, дипломатичний, юридичний, адміністративно-канцелярський. Сферою

використання *законодавчого* підстилю є законотворча сфера, зокрема, цей стиль регламентує та обслуговує офіційно-ділові стосунки між приватними особами, між державою і приватними та службовими особами. До документів законодавчого підстилю належить закони, укази, постанови тощо. *Дипломатичний* підстиль використовується у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури та регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур і окремих громадян. До документів дипломатичного підстилю належать конвенції (міжнародні угоди), комюніке (повідомлення), ноти (звернення), меморандуми, міжнародні договори, заяви, ультиматуми тощо. *Юридичний підстиль* представляє документацію юриспруденції, що включає судочинство, слідство, арбітраж. Серед документів юридичного підстилю можна виділити позовні заяви, судові протоколи, постанови суду, клопотання тощо. *Адміністративно-канцелярський* підстиль використовується у професійно-виробничій сфері і діловодстві. Зокрема, він обслуговує службові (офіційні) відносини між підприємствами одного й різного підпорядкування, службові відносини між структурними підрозділами одного підпорядкування, службові відносини між приватною особою та організацією, установою, закладом, приватні (неофіційні) відносини між окремими громадянами. До документів адміністративно-канцелярського підстилю належать службові листи, договори, контракти, автобіографії, характеристики, запрошення, оголошення тощо.

Деякі науковці виділяють не чотири, а три підстилі офіційно-ділового стилю, включаючи з наведеного нами переліку юридичний підстиль [39; 9]. Проте з точки зору інших науковців, це не є доцільним, особливо в турецькій мові, у якій юридичний підстиль є поєднанням арабської та перської лексики з невеликим вкрапленням турецької. Поруч з цим в інших підстилях офіційно-ділового стилю панує турецька лексика [53; 7].

Отже, офіційно-діловий стиль за своєю структурою, яка виявляється в усіх системах мови, є окремим і повноправним серед інших стилів

українського літературного мовлення, сприяє формуванню високого інтелекту ділової людини. Офіційно-діловий стиль обслуговує область офіційних ділових відносин, державної політики, а також область права. Він реалізується за допомогою таких видів текстів, як державні акти, закони, укази, постанови, договори, інструкції, статути, офіційні повідомлення, ділові листи, розписки, різні види текстів в установах (довідка, заява, звіт та ін.). Зародження тексту, а також його функціонування прагматично орієнтовані, оскільки будь-який текст, в тому числі і юридичний, створюється при виникненні певної цільової установки і функціонує в певних комунікативних умовах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І

Узагальнюючи інформацію про текст, зазначимо, що текст це – мовний витвір, відзначений смисловою завершеністю та змістовою цілісністю, зв’язністю, який має структурну організацію складових частин, об’єднаних різними типами лексичного, граматичного, стилістичного зв’язку.

Юридичний текст – основна і найважливіша форма вираження права. Як і будь-який інший текст, він має лексичну (мовну), логічну і граматичну основи, певним чином організовані з метою передачі інформації.

У цих текстах можна відзначити широке використання абстрактної лексики. До основоположних принципів техніки складання юридичних текстів відносяться:

а) загальні принципи регулювання (управління), що застосовуються до правотворчості;

б) принцип системності права;

в) принципи точності та визначеності юридичної форми встановлюваних правовідносин;

г) правильність оформлення акту як офіційного юридичного документу.

Перераховані принципи визначають чітку структуру юридичного тексту, яку можна поділити на три основні частини: преамбулу, основну частину і заключну частину. Відповідно до цих принципів в юридичних документах вживається точна та антропонімічна лексика.

Стиль – це не тільки науковий термін, а й одне з ключових культурних понять. У цьому сенсі стиль – це надбання загальномовної, загальнонаціональної культурної свідомості. Стиль в мові – це сукупність лексичних, граматичних та синтаксичних особливостей у побудові мови і слововживанні, манера словесного викладу.

Функціональний стиль – це колективно усвідомлена система стійких, стереотипних форм мовної поведінки і взаємодії, регулярно використовуваних в тих сферах діяльності, спілкування і пізнання, в які прямо або побічно залучені всі носії культури, літературної мови.

Стилістичне забарвлення – це додатковий смисловий ореол мовної одиниці, обумовлений її регулярним вживанням в конкретних типових умовах. Стильові риси проявляються в певному виборі мовних засобів.

На синтаксичному рівні стильові риси проявляються у вживанні великої кількості складнопідрядних речень, а також великої кількості речень з однорідними членами, що пояснюється прагненням юридичного стилю все передбачити і описати.

Велику роль в юридичному стилі грає рубрикація. Рубрикація на текстовому рівні пов'язана з розподілом тексту на пункти і підпункти, які в документах позначаються як арабськими, так і римськими цифрами.

Сучасний офіційно-діловий стиль належить до числа книжкових стилів і функціонує у формі письмової мови. Таким чином, основні риси офіційно-ділового стилю: точність, об’єктивність, конкретність, загальнозрозумілість.

Основна функція ділового мовлення – функція соціальної регламентації, тому всі ділові тексти повинні мати однозначне прочитання, тобто для кожного тексту повинна бути характерна така точність викладу інформації, яка не допускала б різних тлумачень. Офіційно-діловий стиль характеризується також високою регламентованістю мови, офіційністю, безособовістю, об'єктивністю.

Юридичні документи відрізняються більшою стилістичною і мовною однорідністю, ніж документи інших підстилів. Для них типове вживання своєї власної лексики, яка має в юридичному словнику особливе значення, вживання великої кількості термінів і термінологічних виразів, називний характер, тобто часте вживання дієслів і дієслівних виразів, чітка структура побудови документа.

Іменний характер юридичного стилю проявляється у великій кількості дієслівних виразів, в якому дієслово має ослаблене лексичне значення.

РОЗДІЛ ІІ. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Той факт, що турецька мова використовується сьогодні як фахова мова та мова науки, вказує на важливий етап, досягнутий у результаті мовних реформ, розпочатих після Танзимату, та зусиль “спрощення” та “тюркизації” після мовної революції. З точки зору як лексики, так і використовуваної термінології, турецька вже набула статусу компетентної фахової мови та мови науки, зважаючи на рівень, якого вона досягла сьогодні. Юридична мова – це найважчий, багаторівневий і найскладніший тип письмової мови як за словниковим запасом, так і за синтаксичною структурою. Причинами цього є історичне походження та розвиток цієї мови, її глибоке культурне

походження та право, складна правова інфраструктура, на якій базується турецька система. З цієї точки зору можна сказати, що турецька юридична мова має як дуже давню традицію, так і структуру, яка мало в чому змінилася сьогодні. Однак, хоча існують певні зміни (наприклад, словниковий запас та терміни) в рамках мовного планування, що застосовувались в певні періоди, враховуючи зміну мови загалом, юридичну мову можна багато в чому вважати "консервативною". Безумовно, вивчення турецької мови як юридичної може бути здійснено шляхом перегляду текстів сучасної юридичної мови різних типів та змісту. В цьому контексті було сформовано об'ємний конституційно-правовий текст, судові рішення, обвинувальні акти, законопроекти, ордери на арешт, циркуляри міністрів та адміністративну кореспонденцію. Тому вивчення турецької юридичної мови буде проводитися не лише в контексті турецької, але в універсальному масштабі і особливо на юридичній мовній основі.

Найголовніша особливість юридичної мови полягає в тому, що її непросто зрозуміти. Іншими словами, юридичні тексти з точки зору лексики, термінів, структури речень та текстових особливостей, як правило, важко зрозуміти і вони не можуть бути легко сприйняті та інтерпретовані не експертами. У цьому сенсі існує своєрідний "мовний бар'єр" між юристами та простими громадянами [11; 8]. Ця неточність тісно пов'язана зі словниковим запасом, а також з термінологічним підґрунтям, що створює труднощі. Враховуючи словниковий запас, видно, що багато слів арабського та перського походження все ще існують у сучасній юридичній мові. Знову ж таки, більшість юридичних термінів – мають арабське та перське походження. Так само існування дуже довгих речень та використання іменників та номенклатури, а не дієслів, призводить до певної "абстракції", і ця "абстракція" певною мірою перешкоджає легкому розумінню речень [7; 1]. Ще однією типовою особливістю юридичної мови є те, що безособове вираження є дуже поширеним явищем; тобто дуже мало використання 1-ї та 2-ї осіб однини. Через безособові речення в юридичних текстах переважають

речення у пасивному стані. Наприклад: “*Gereği düşünüldü.”* – (Вимога була розглянута.) Крім того, при ретельному вивченні юридичних текстів прислівники та прислівникові сторони речення (дієприслівникові речення), здається, відносно рідше використовуються [10; 34].

Отже, вивчаючи основні ознаки юридичної мови, необхідно досліджувати цю мову не лише в контексті окремих речень, а й у контексті її текстових особливостей.

2.1 Функціонування запозичень в турецьких юридичних текстах

Запозичені слова – це іншомовні слова, які поповнили словниковий склад мови і цілком засвоїлись цією мовою. Канали запозичень можуть бути як усні (на слух), так і книжкові (письмові) (за літерами). При усному запозиченні слово зазнає більше змін, аніж при книжковому запозиченні. Якщо слово входить до мови іншого народу з одночасним запозиченням нового предмета чи поняття, то значення цього слова не міняється; але у випадку входження нового слова як синоніма до вже наявного у мові слова, між цими синонімами відбувається розмежування значень та спостерігаються зсуви у первісній семантиці. Такі запозичення іноді називають *проникненнями*.

Завдяки географічному розташуванню Туреччини турецька мова мала тісні лінгвістичні контакти з арабською, перською та французькою мовами. Запозичення з цих мов активно функціонують у сучасній мові поряд з власне турецькими формами та суттєво вплинули на процеси формування суспільно-політичної лексики. Це призвело до існування значної кількості синонімів, що зумовило проблему стилістично виправданого їхнього функціонування. Зокрема, турецькому слову *hareket – “дія”* відповідають арабське *“faal”*, французьке *“aktif”*; турецькому слову *baş – “голова”* відповідає арабське *“kafa”*.

У цілому процес розвитку турецької суспільно-політичної лексики зумовлений такими етапами:

1. Доісламський період.

2. Ісламський період (активні запозичення з арабської та перської мов).

3. Період Реформ (вплив запозичень із західноєвропейських мов).

Так, серед запозичень, що виникли у доісламський період можна виділити лексику монгольського, китайського, согдійського, тунгуського, фінського, угорського, тибетського, хорезмського, тохарського, японського, корейського, маньчжурського походження і санскриту. Зокрема, доказом, наприклад, турецько-согдійських торгівельних відносин є запозичення *borç – "борг"* із согдійської мови. В давньотюркській мові лексема "місто" пізніше

була замінена согдійською формою "kent".

В ісламський період прийняття мусульманства (Коран був написаний арабською мовою) сприяло швидкому розповсюдженню арабської мови серед турків. Арабська мова була для турків не лише мовою сусіднього народу, а й донором нової релігії та літературних традицій. З виникненням диванної літератури в турецьку мову почали проникати перські мовні елементи. У цей період відбувався значний обмін інформацією, що сприяло взаємозбагаченню лексичної бази обох мов. Слід зазначити, що в імперії Османа офіційною мовою була османська мова, лексика якої багато в чому складалася з арабських, перських та турецьких елементів.

У період реформ активно проникає лексика із західноєвропейських мов, і насамперед нова термінологія, яка сформувалася на початку XIX ст. Аналіз лексикографічних джерел, на думку А. Баскакова, дозволяє виділити такі етимологічні групи суспільно-політичної термінології:

- турецькі за походженням терміни-неологізми, власне арабські терміни, які сприймаються в сучасній турецькій мові як архаїзми: *dilekçe* – замість арабського *arzuhal* "прохання", *genelge* – замість арабського *tamim* "циркуляр";

- складні арабські терміни, які складаються з двох або більше слів та замінюються складними турецькими термінами. Складові частини таких термінів можуть залишатися арабськими, а також частково або повністю

замінюватися турецькими, наприклад: арабо-турецька форма *ihtiyar kurulu* – замість арабської *heyet, ihtiyariye* “рада старійшин”;

- нові терміни, які співіснують зі старими арабськими термінами, їхнє вживання часто залежить від стильового забарвлення контексту; деякі іншомовні запозичення, в першу чергу арабсько-перські, що сприймаються комунікантами (турками, кримськими татарами) як одвічно тюркські, а тому не мають власне еквівалентів: *капип – “закон”, hukuk – “право”, madde – “стаття закону”.*

У дореспубліканський період юридична мова включала арабські та перські лексичні одиниці. Вони так широко вживались, що кількість турецьких слів у юридичних текстах не перевищувала десятка. Так було не лише в юридичній мові, а й в інших галузях науки. Наступна цитата (Конституція 1924 р., Стаття 17) є досить вражаючою з точки зору існування юридичної мови на самому початку існування проголошеної Республіки.

У турецькій мові, що тривалий час розвивалася під потужним впливом арабської та перської мов, кількість запозичень з цих мов у часи Османської імперії доходила до 90% [44; 9]. І хоча відбувається обмеження сфер функціонування певних пластів іншомовних запозичень, розширення функціональних можливостей раніше нелітературної і нової власне – турецької лексики” [50], певна кількість арабізмів та фарсизмів настільки міцно увійшла в турецьку літературну мову, що функціонує на рівні з власне тюркськими словами. Судження, що юридичні терміни по суті базуються на арабській та перській мовах є неправильним з точки зору основ перської та арабської мов. Наприклад, під час перепису на основі словника Тюркзаде М. Зіяедділа Ефенді, ми можемо сказати, що лише близько 30 слів є утворені перською, або арабо-перською, або персидсько-турецькою разом. Варто додати, що багато арабських фраз утворено з перської мови. Можливо, з цієї причини перська мова згадується на другому місці після арабської [4]. Однак, кількість термінів, що походять з французької мови чи євпропейських мов, у словнику Тюркзаде становить 47. Деякі з цих термінів пізніше були замінені

термінами, що походять від арабських коренів. Одним з них є *“seekostro/sikostro”*, а його еквівалент – “викуп”, який використовується і сьогодні [14; 20].

Беручи до уваги словниковий запас сучасної турецької юридичної мови, можемо побачити, що з точки зору перекладу та спрощення турецької мови було досягнуто гарних результатів. Як результат, юридична турецька мова стала набагато зрозумілішою. Безсумнівно, для досягнення цього рівня, як вже було згадано раніше, переклад з османської на турецьку мову здійснювався в рамках мовної революції в республіканський період і зусилля реформ мали великий вплив. Ці зусилля – крім перебільшених висновків, не заснованих на живій версії мови – відіграли важливу роль у створенні, розвитку, розширенні можливостей та систематичному заснуванні турецької юридичної мови. Іншими словами, турецька, тепер перейшла у позицію, коли вона може висвітлювати дуже складні правові відносини, поняття та вирази своїм власним словниковим запасом. Цю компетенцію можна побачити в такій цитаті:

(1) Hukuk devletinde ceza siyasetinin gereği olarak yasa koyucu, Anayasanın ve ceza hukukunun temel ilkelerine bağlı kalmak koşuluyla, cezalandırmada güdülen amacı da gözeterek hangi eylemlerin suç sayılacağına, bunlara verilecek cezanın türü, miktarı, artırım ve indirim nedenleri ve oranları ile suçun takibine ve yargılama usulüne ilişkin koşullar öngörebilir. (www.anayasa.gov.tr) – У верховенстві права законодавець, як того вимагає політика покарань, за умови дотримання основних принципів Конституції та кримінального права, беручи до уваги мету покарання, які дії вважатимуться злочином, тип, розмір, причини та норми покарання, яке слід призначити, може передбачити умови щодо подальшого розгляду злочину та процедуру судового розгляду.

Внаслідок зусиль перекладу на турецьку мову, відбулася велика зміна в словниковому складі юридичної мови на користь турецької. Поки відбувалася ця зміна, було виведено багато нових слів у галузі природничих

наук та наукових даних, які не були взяті до уваги, але пізніше набули широкого вжитку. Однак, прийнятність нового похідного слова залежить від того, чи знаходиться воно в межах певної аналогії, тобто чи має інші подібні слова у словнику, що були утворені за тими ж правилами; тобто, якщо адресат і адресант можуть одразу розпізнати правило похідного слова, вони можуть легко вивести значення цього нового похідного слова з того самого правила [20; 175]. Проте, ця думка не зіграла важливої ролі у мовному плануванні, здійсненому в 1930-х і 1940-х роках, як точно підкреслював К. Рерборн [20; 178]. У результаті було виведено багато штучних слів, що суперечить природному розвитку мови. Наприклад, слово *"Hey'et-i Umûmiye"* для Генеральної Асамблеї було штучним словом, його корінь та шляхи утворення суперечили структурі турецької мови, і воно не було прийняте. Тим не менше, є багато штучних слів, що походять з тих самих ідеологічних проблем та ненаукових підходів у 1940-х роках, і на відміну від рішення громадськості, вони були прийняті в наступні роки. Наприклад, *"Yargıtay"* – Верховний суд, "*Danıştay"* – Державна рада, "*kurultay"* – конвенція, "*tüzük"* – статут, "*bağıt"* – законопроект, "*yargıç"* – суддя, "*görev"* – службовий обов'язок, "*ödev"* – завдання, *"söylev"* – промова, "*uyruk"* – національність, "*yasama"* – законодавча влада, "*egemenlik"* – суверенітет. У той же період діють мовні правила, відповідно похідні слова, які до певної міри були далеко не штучними, також були похідними та легшими для сприйняття та прийняття мовцями. Наприклад, строк позовної давності – *"mürûr-u zaman",* Верховний суд – *"Dīvān-ı Ālī"*, військовий стан – *"idāre-i örfî"*, імунітет – *"ma'sūniyet"*, експерт – *"ehl-i vukūf"*, право вибору – *"hakk- ı hıyār"*.

Реформи, розпочаті після Танзимату, особливо задля підвищення зрозумілості мови преси широкою громадськістю, призвели до стандартних змін у письмовій мові [9]. Однак, до проведення мовної революції цей стандартний зсув не сильно вплинув на юридичну мову. Після мовної революції можна було спостерігати певний відсоток "тюркизації" перекладів

юридичною мовою. Незважаючи на це, навіть сьогодні в нашій юридичній мові є багато слів, скопійованих з іноземних мов. Копіювання (Kopieren) – це термін, що використовується у значенні, який використав Л. Йохансон у 1992 році. Відомий тюрколог Йохансон Ларс, який досліджує мовні контакти, використовує термін "копіювання", а не термін "запозичення", який зазвичай використовується в лінгвістичних колах, стосовно елементів, які передаються з іноземних мов у турецьку [18; 174].

Модель копіювання Л. Йохансона, базується на принципі кодування певних елементів соціально вищої мови в соціально слабку мову в мовній взаємодії. Відповідно, існують три типи копій: загальна, відібрана та змішана [19; 178].

У загальних копіях скопійований елемент передається з однієї мови на іншу як є, тобто як "блок". Наприклад, *mahallî – територіальний, karar – рішення, hüküm – вирок, talep – вимога, kanun – закон*. У вибраних копіях передаються певні структурні особливості елемента, скопійованого з однієї мови на іншу, тобто його функціональний зміст. Тут головне скопіювати структурні ознаки (такі як значення, синтаксис, частота) елемента в донорській мові в одиниці мови, що приймає. Існує багато слів, скопійованих за допомогою цього методу, юридичною мовою. Наприклад, *gönderme (Osm. Atıf) – заслання, zoralım (Osm. müsādere) – конфіскація, atılı suç (Osm. ma'tūf cürüm) – висунуте звинувачення, bakan (Osm. nāzır) – міністр, oturum (Osm. ikāmetgāh) – засідання*. Існують також змішані копії, де загальні копії закодовані в певній синтаксичній структурі. Наприклад, сполучник *ki* скопійовано з перської та створює залежний тип речення – це буквально загальна копія, тобто копіюється загалом; однак, ця одиниця також принесла певну синтаксичну копію, тобто залежний елемент йде після основного елемента, який відрізняється від турецького. Наприклад, *Anladım ki bu iş olmaz (Bu işin olmayacağını anladım)* – "Я зрозумів, що це не буде працювати" (Я зрозумів, що ця робота не буде зроблена).

Отож, турецька юридична мова зазнала великих змін у своєму словниковому складі, протягом довгого часу, на користь турецької. Однак, досі існує багато термінів запозичених з європейських мов. Більш детальна статистика цих запозичень буде наведена у підрозділі 2.2 *"Термінологія турецьких юридичних текстів"*.

2.2 Функціонування термінів у сучасних турецьких юридичних текстах

Як відомо, терміни специфічні для галузі науки або галузі знань – це спеціальні слова, що виражають поняття. Ці спеціальні слова висловлюють відповідні поняття найкоротшим, найбільш конкретним і зрозумілим способом, і з цих спеціальних слів фахівці в галузі науки або інших спеціальностей розуміють одне і те ж. Тож, неодмінно має бути певний "союз" з точки зору термінів. І юриспруденція, і право як спеціальність мають свої терміни. Власне найбільш відмінна риса мови закону, яка відрізняє її від її версій полягає в тому, що вона має дуже тверду та усталену термінологію.

Оскільки турецька правова система включена до ісламської цивілізації як культурне тло, вона сформувалася під впливом цього цивілізаційного світу з точки зору свого правового мислення та продовжувала свій розвиток, на цій основі. З впливом європейської культури та цивілізації у період після Танзимату правовий спосіб мислення та посилання почали змінюватися. У рамках цього нового правового розуміння велика кількість нових понять та термінів почала надходити до турецької правової системи із європейських правових систем (які базуються на римському праві). На початку цим новим поняттям і термінам намагалася відповідати сама османська мова. Тому, крім понять, що існували в османській мові науки та права в 19 столітті, лексичні одиниці переважно іноземного походження (арабської та перської мов), почали виводити у нові терміни. Таким чином, османська інтелігенція намагалася встановити мову науки з термінами, заснованими на арабському та перському корінні. Наприклад, поняття *mefkūre* "ülkü, ideal" – *укр.*

“*ідеальний*” було виведено з кореня *fikr* відповідно до арабських граматичних правил. Однак османська інтелігенція, яка робила це, не докладала зусиль, щоб вивести терміни, використовуючи турецьке коріння [27; 6].

У період після мовної революції, як і в інших галузях науки та фахової мови, юридична турецька мова поповнилася новими запозиченими лексичними одиницями та термінами. Для цього в 1934 р. було запропоновано використовувати її шляхом виведення приблизно 160 нових термінів, що відповідають юридичним термінам іноземного походження [28; 314]. Сюди входять *bağlılık* (tābiyet) – залежність, *bağsızlık* (istiklâl) – незалежність, *dış toprak* (müstemleke) – колонія, *kural* (kaide) – правило, *kurultay* (devlet) – держава, громадскість, *öz görüş* (nazariye) – теорія, *iç savaş* (dâhili harp) – громадянська війна, *zor alma* (müsadere) – конфлікт, *yurtlulaştırma* (vatandaşlığı kabul) – згода на громадянство, *bağdaşma* (misak) – пакт. Під час республіканського періоду Зюльфікар Х. щодо перекладу юридичних термінів на турецьку мову приймає таке рішення: “*Турецький переклад юридичних термінів вийшов на перший план під час оновлення та внесення змін до конституцій, які базувались на організації старої назви. Конституція 1945 р., яка була прийнята після Конституцій 1876, 1921 та 1924 рр., є Конституцією, яка регулює багатопартійність, і мова у цій Конституції також змінилася.”*[28; 315].

Різними зусиллями в республіканський період мова і термінологія права дуже різнились між собою у поняттях з точки зору “тюркизації”. Незважаючи на ці зусилля щодо перекладу турецькою мовою, сьогодні існує багато термінів, скопійованих з іноземних мов. Переважна більшість цих термінів є загальними копіями, згідно з моделлю Л. Йохансона, і кодуються як блоки. Наприклад: *müşteki* – позивач, *dava* – позов, *hüküm* – вирок, *temyiz* – оскарження, *tazminat* – конфіскація, *nafaka* – аліменти. Окрім цього, існує також велика кількість термінів, скопійованих у вибраному типі копії. Наприклад, *zoralım* (Osm. *müsādere*) – конфіскація, *zaman aşımı* (Osm. *mürūr-u zamān*) – строк давності, *anayasa* (Osm. *teşkilāt-ı esāsiye*) – Конституція, *kanun*

koyucu (Osm. *vāzi-i kānūn*) – законодавець, *tanık* (Osm. *şāhid*) – свідок, *tanıma* (Osm. *teşhis*) – впізнання, *emredici hüküm* (*âmir hüküm* <Osm. *hükm-i āmir*) – винесений вирок, *başvuru* (Osm. *mürāca'āt*) – заява, позов, звернення, *yürürlüğe girmek* (Osm. *meri olmak*) – набувати чинності, *kamuoyu* (Osm. *efkār-ı umūmiye*) – громадскість. У контексті цих методів копіювання можна коротко сказати про терміни в турецькій юридичній мові:

а) Загальні копії, зроблені з арабської та перської, все ще використовуються. Наприклад, *vasi* – опікун, *veli* –опікун, *fiil* – процес, *fail* – злочинець, *ihlal* – порушення, *matuf* – припис, *istismar* – зловживання, *velayet* – опіка, *tensip* – схвалення, *tashih* – борг, *şerh* – *коментар, роз'яснення, ikmal* – завершення, *infaz* – виконання вироку, *mülakat* – інтерв'ю, *nafaka* – аліменти, *tazminat* – конфіскація, *müessese* – інститут, *mütalaa* – вивчення, дослідження, *tebliğ* – повідомлення, *ikale* – правопорушення, *temyiz* – оскарження, *cebir, müşteki* – позивач, *müdafi* – захисник, адвокат, *ihtar* – застереження, *muhakeme* – судовий процес.

б) Транскрипція з арабської та перської на турецьку зараз припинена. Натомість продовжують з'являтись та використовуватись нові терміни. Тому в юридичній мові існує більше турецьких термінів порівняно з минулим. Наприклад, *davacı* – позивач, *davalı* – відповідач, *savunma* – оборона, *yargılama – судовий розгляд, sanık* – підозрюваний, *eylem* – запобіжний захід, *içerik* – склад, зміст, *aykırılık* – невідповідність, *algılama* – сприйняття, *düzenleme* – впорядкування, складання (акту), *kovuşturma* – переслідування, *soruşturma* – допит, опитування, *oturum* – засідання. Терміни вказані турецькою мовою, підвищують зрозумілість та значний внесок у розвиток юридичної мови як мови науки та досвіду. Ці похідні терміни, як правило, є відібраними копіями.

в) Загалом, юридична мова чинила опір західним запозиченням, проте деякі терміни все ж увійшли у вжиток та залишились. Наприклад, *avukat* – адвокат, *koordinatör* – координатор, *prensip* – принцип, *system* – система, *teori* – теорія, *rapor* – звіт, рапорт, *baro* – колегія адвокатів, *enterne etmek* –

арештувати, *ekspertiz* – експертиза, *otopsi* – розтин, *prosedür* – процедура, *stajyer* – стажер. За моделлю Л. Йохансона це загальні копії.

г) У деяких юридичних текстах як архаїчні, так і нові терміни подаються поруч. Наприклад, *ikala* (bozma) – правопорушення, *bilâ müddet* (süresiz) – безстроковий, *tashih* (düzeltme) – виправлення, *tevhid* (birleştirme) – об'єднання, *ifraz* (ayırma) – виключення, обмеження, *emprevizyon* (beklenmeyen durum) – неочікувана ситуація, *kadastro* (tapulama) – кадастр, *re'sen* (kendiliğinden) – самовільно. Подібне використання показує нам, з одного боку, що певні терміни все ще є важко зрозуміти, з іншого боку, нові терміни ще не ввійшли у вжиток на бажаному рівні.

Узагальнюючи цей підрозділ, можна сказати, що підрахунок кількості іноземних лексичних елементів у мові є досить суб'єктивною справою, і у різних авторів ми зафіксовуємо різні цифри. Так, на конференції, влаштованій TDK в 1962 році, Конур Ертоп, порівнюючи тексти за 21 грудня 1925 року та 18 травня 1962 року, встановив, що кількість слів, запозичених із західних мов, зросла з 6% до 10%. На цій же конференції Омер Асім Аксой, порівнюючи словники Шемсеттіна Самі *"Kamus-i Türkü"* та *"Türkçe Sözlük"*, виданий TDK через 60 років після нього, встановив, що в *"Kamus-i Türkü"* – запозичення з західноєвропейських мов складають 4%, а в *"Türkçe Sözlük"* вже 15% [10; 32]. За деякими підрахунками близько 500 слів увійшли в турецьку 147 з грецької [3; 309], 22% – з італійської, 16% – з французької,

8% – з вірменської та 4% – з англійської [24; 502]. [Додаток 1]

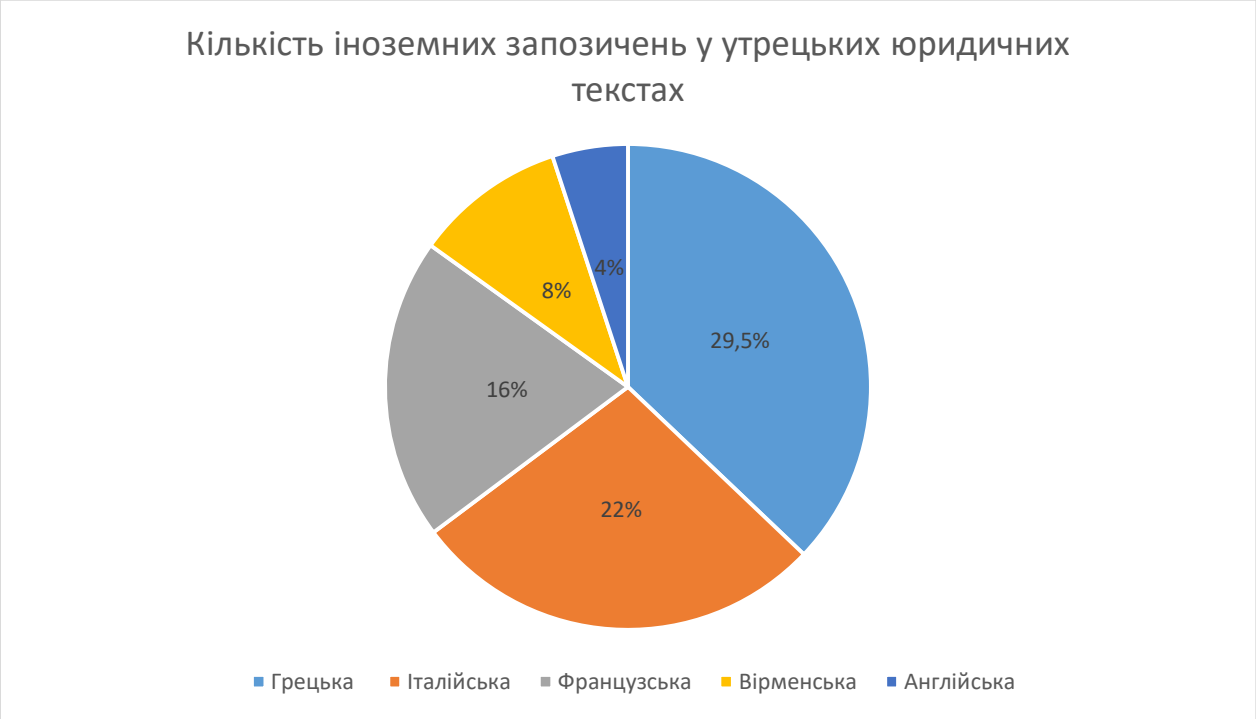

2.3 Функціонування абревіатур у турецьких юридичних текстах

На думку М. Шанського, абревіація полягає лише в утворенні простих похідних слів унаслідок довільного скорочення вихідних твірних лексичних одиниць. Він визначає абревіацію, зважаючи лише на спосіб скорочення мотивувальних одиниць і склад похідних. На його думку, абревіація – це довільне й незалежне від структури мотивувального слова скорочення його фонетичного складу з наступним оформленням залишкової частини у синонімічний іменник. За допомогою абревіації скорочені слова утворюються внаслідок скорочення слова або фразеологічного звороту до певного звукового комплексу на приголосний, який одразу входить до системи відмінюваних іменників чоловічого, (зрідка) жіночого роду. Утворення нових слів, далі зазначає М. Шанський, за допомогою абревіації може відбуватися не лише внаслідок скорочення фіналу слова, але і внаслідок “вилучення” його початку або середини [59; 287]. Абревіатури, тобто складноскорочені слова, утворюються шляхом складення і виступають як композити особливого роду, оскільки за їх утворення відміняються не повні основи, а скорочені [59; 281]. Це положення – зв’язок з нетиповою

основою, з похідною одиницею – вважається основним у розумінні як абревіації, так і абревіатур, через те, що останні представляють собою скорочення словосполучень та складних слів. З точки зору словотвірної "етимології" абревіатур – це складні слова, оскільки вони утворюються шляхом складення усічених компонентів. О. Кубрякова наголошує, що лексичні скорочення як результат абревіації перебувають на периферії словотвору, на межі між мотивованими й немотивованими знаками [46; 70]. Більш широке визначення, що охоплює усю сукупність скорочених одиниць, дає В. Борисов: "Скорочення – це одиниця усного чи письмового мовлення, створена з окремих (не усіх) елементів звукової чи графічної оболонки деякої розгорнутої форми (слова чи словосполучення), з якою ця одиниця знаходиться у лексико-семантичному зв'язку. При утворенні скорочення можуть використовуватись окремі звуки (літери), групи звуків ("уламки морфем") та цільнооформлені компоненти у різних комбінаціях. Закономірності утворення скорочень нерозривно пов'язані з устроєм конкретної мови та її розвитком як суспільного явища. Важливою формальною ознакою скорочень є їх фонетичний чи графічний мотивований зв'язок з нескороченою формою, оскільки він (зв'язок) служить об'єктивним критерієм ідентифікації скорочень" [35; 100]. В. Борисов визначає під абревіатурою літеру чи коротке сполучення літер, що мають алфавітну схожість із висхідним словом або висловлюванням і використовуються замість цього слова або висловлювання для лаконічності [35; 130]. Прихильником цього підходу є і А. Нелюба, який стверджує, що абревіація й абревіатури не належать до явищ словотвірної номінації, оскільки абревіатури словотвірно не мотивовані і не мають внутрішньої форми, у процесі їхньої появи не з'являється нове значення. Проте він не заперечує того, що деякі з абревіатур можуть лексикалізуватися – набувати ознак слова і виконувати його функції [50; 233]. Е. Береговська називає абревіатури структурно-стилістичними еквівалентами слів і словосполучень, які отримують "перевагу в циркуляції, в той час як розгорнуте найменування

служить лише засобом тлумачення абревіатури” [34; 20]. Близька до неї точка зору полягає у тому, що абревіатурні знаки – це умовні скорочені словесні знаки опорних словосполучень з тією ж предметною співвіднесеністю, які є їхніми стилістичними синонімами. Абревіація служить свого роду вторинним кодом, виконуючи тим самим функцію заміщення однієї мовної матеріальної форми іншою. В. Фляйшер взагалі розглядає скорочення як особливість лише письмової мови на противагу усіченню як способу отримання особливих лексичних одиниць, які можуть зустрічатися також і в усній мові [57; 134]. У багатьох дослідженнях процесів абревіації скорочення визначаються як специфічний засіб словотворення, який служить для створення структурно-семантичних і стилістичних варіантів слів (тобто скорочення не розглядаються як слова, коли вперше з’являються в усному чи письмовому мовленні, але стають ними у процесі мовного розвитку.

Таким чином, статус абревіатур у номінативній системі мови є досі невизначеним. У визначенні їхньої сутності в сучасному мовознавстві відомі різні підходи. Одні мовознавці стверджують, що абревіатури є не самостійними номінативними одиницями, а формальними дублетами твірних повних слів та словосполучень. Інші заперечують це твердження, оскільки існують випадки, коли значення абревіатури й повного словосполучення не збігаються. А деякі науковці вважають, що скорочені утворення є проміжним явищем між самостійними похідними словами і фонетичними варіантами співвідносних твірних слів. У багатьох дослідженнях процесів абревіації скорочення визначається як специфічний засіб словотворення, який служить для створення структурно-семантичних та стилістичних варіантів слів, тобто скорочення не розглядаються як слова, коли вперше з’являються.

Абревіація одержала широке поширення у європейських мовах у XX столітті, а в турецькій мові вона стала проявлятися в 40-і роки XX століття після проведення перших значних реформ турецької мови у результаті “мовної революції”. На початковому етапі лексична абревіація була

незначною і мала характер безпосереднього запозичення складних найменувань зі сфери суспільно-політичних відносин (це були, в основному, французькі й англійські скорочення).

Однією з важливих реформ, проведених президентом Мустафою Кемалем Ататюрком після проголошення Турецької Республіки, стала заміна у 1928 році арабського алфавіту латинським. Лексика османської мови, яка панувала до цього моменту, приблизно на 70 % складалась із арабських та перських слів, були наявні також окремі арабські та перські граматичні конструкції. Тому було проведено очищення турецької мови від арабських та перських слів у сферах освіти, науки, літератури тощо.

Активний розвиток функціонування абревіатур можемо простежити відповідно до їхньої появи в Орфографічних словниках турецької мови, які видані Турецьким Лінгвістичним Товариством. Вперше про орфографічні та пунктуаційні особливості скорочень згадується в Орфографічному словнику 1941 року випуску, у розділах “Використання великих літер у власних назвах” та “Пунктуація”. Всього у словнику було використано 8 абревіатур. Така тенденція продовжувалась аж до 1962 року. Словник 1965 року став новим етапом у історії абревіатур. Він, на відміну від попередніх, налічував вже 391 абревіатуру. у вступі абревіатури згадувались як новизна у розвитку мовознавства Туреччини. Однак він не містив окремого розділу про правопис абревіатур. Видання 1977 та 1980 років містили незначне пояснення щодо пунктуаційного оформлення скорочень. Видання 1981 року було першим, яке містило окремий список абревіатур та окрему статтю щодо їхнього правопису. У пункті 48 статті під назвою “Правопис абревіатур” було подано особливості написання абревіатур, наведено приклади. І разом із ними у словнику налічувалось 283 абревіатури. У словнику 1985 року виділено окремий розділ, присвячений абревіатурам. Він містив інформацію щодо використання крапок у скороченнях, а також правила використання афіксів у абревіатурах. У словниках 1985, 1988, 1993 років випуску розміщувались нові абревіатури, які не використовувались у словниках, виданих із 1965

року. У словниковій статті під назвою “Абревіатури, які часто використовуються” був поданий список із 33–35 абревіатур, та окремо наведено приклади скорочень. У 1996 та наступних роках кількість скорочень помітно збільшується: у 1996 році – 395 скорочень; 2000 рік – 404 скорочення; 2005 рік – 561 скорочення; 2012 рік – 1046 скорочень [5; 41]. Продуктивним словотворчим засобом у турецькій мові абревіація стала тільки у 60-і – 70-і роки XX століття, коли за ініціативи Турецького Лінгвістичного Товариства вперше було здійснено ґрунтовне поповнення лексичного складу та термінологічних систем турецької мови, яке здійснювалось трьома шляхами:

1) зібранням генетичної тюркської лексики з турецьких писемних літературних пам’яток із XIII століття (Tarama), яка була зведена в багатотомний “Словник зібрань” (Tarama Sözlüğü 1943–1972 pp.). Частина цієї активізованої лексики на правах неологізмів увійшла до словникового складу сучасної турецької літературної мови і виступає як еквівалент арабських та перських слів: *konuk* (ap. misafir) – гість, *tanık* (ap. şahit) – свідок, *oran* (ap. nispet) – співвідношення, *kez* (ap. defa) – раз, *sonuç* (ap. netice) – результат, висновок;

2) збором лексики з діалектів турецької мови (Derleme), яка згодом була сконцентрована у “Збірці турецької діалектної лексики” (Derleme Dergisi 1939–1957 pp.) та у “Діалектологічному словнику” (Derleme Sözlüğü 1962–1972 pp.). Словниковий склад літературної турецької мови поповнюється діалектною лексикою також через розмовну мову та завдяки широкому використанню діалектизмів у творах сучасних турецьких письменників;

3) створенням нових слів – неологізмів – шляхом використання словотвірних засобів турецької мови, її діалектів, а також низки інших сучасних та давніх тюркських мов (Türetme). Цей спосіб словотвору є найбільш продуктивним. При створенні способом афіксації нових лексичних одиниць, які виражають будь-які сучасні поняття, використовують: 1)

продуктивні афікси -lı, -sız , -lık , -ca та інші; 2) малопродуктивні в сучасній турецькій мові афікси -ak, -man, -cıl; 3) афікси, запозичені з інших тюркських мов -sal, -tay, -ev. Саме в результаті використання словотвірних засобів, поповнення та оновлення лексики турецької мови було покладено початок такому процесу, як абревіація. Абревіатури всіх типів належать до мовних засобів, позбавлених індивідуальної експресії, до знаків, що характеризуються системним взаємозв'язком та абстрактною умовністю. Абревіація виступає продуктом соціолінгвістичного процесу, в якому розвиток мови пов'язувався зі свідомим втручанням суспільства та громади, з активною мовною забудовою.

Отже, у турецькій мові абревіація як спосіб словотворення з'являється лише на початку XX століття, що пов'язано з дією екстралінгвістичних факторів. У роботах, присвячених проблемі скорочених лексичних одиниць у турецькій мові, для позначення скорочень використовується широкий спектр різних визначень та термінів: "abbreviation", "kısaltma", "kısaltılmış sözcük", "iktisar", "akronim". Слід зауважити, що жоден термін, так само, як і сам процес абревіації, що використовуються нині, не отримали чіткого визначення, що обумовило різне тлумачення у лінгвістичних дослідженнях.

Розглянемо основні тлумачення поняття абревіація, які найбільше розповсюджені та висвітлені у сучасному турецькому мовознавстві. Мовознавець Джем Чобанли зазначає, що "скорочення" – це "позначення одного слова за допомогою першої літери або вибраних декількох" [7; 8]. Бюлент Фідан у науковій праці "Коротко про скорочення" говорить про те, що існує два види абревіатур. Перший – це скорочення тексту. Під час передачі читачу, слухачу об'ємного тексту, насиченого подіями, інколи, задля уникнення надлишкової інформації, автор подає її у скороченій формі. Другий вид скорочення являє собою символічний запис слова з окремих його букв. Скорочення визначається частиною букв, які містяться у слові або у словах. Мета скорочення – економія місця у тексті. Більшість символів, які ми використовуємо у текстах, і є певною мірою скороченням. Ці символи

спочатку сприймаються читачами як загальний код. Міжнародні одиниці вимірювання, дорожні знаки, різноманітні піктограми, будучи покажчиками, в той же час є скороченнями [16; 29]. Шюкрю Халюк Акалин вважає, що "абревіація – це вираження та надання символу слову, терміну або власного імені за допомогою слова або слів, які воно містить у собі" [2; 50]. Хюсейн Їлдиз у своїй науковій статті "Дослідження абревіатур у турецькій мові: скорочення довгого слова" не дає визначення абревіатури, а посилається на різні словники турецької мови: Словник турецької мови (Türkçe Sözlük), за яким абревіація – це 1) процес скорочення; 2) скорочене слово; Словник граматичних термінів (Gramer Terimleri Sözlüğü): "Абревіація – це форма скорочення на письмі часто використовуваних слів, власних імен та назв організацій, з метою економії місця, зручності"; Словник бібліотекознавства (Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü): 1) "нове слово, утворене з перших літер назви певної організації, групи чи спілки"; 2) "нове слово, утворене шляхом сполучення перших складів слів"; Словник літературних термінів (Yazın Terimleri Sözlüğü): "коротке пояснення назв, слів за першими складами, що згадуються на письмі, позначка"; Словник мовознавчих термінів (Dilbilim Terimleri Sözlüğü): "форма літери, яка використовується на письмі для скороченого позначення слова за його літерами"; Словник мовознавчих термінів з коментарями (Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü) подає визначення: "Абревіація – це 1) форма скорочення слова чи фрази; 2) скорочене слово чи фраза" [26; 259]. Ейюп Геніш вважає, що: "Абревіатури, або скорочення, – це слова, утворені з перших (однієї чи декількох) літер словосполучень" [37; 180].

У юридичних турецьких текстах існує кілька форм скорочень. Оскільки юридичні тексти переплітаються з багатьма галузями, окрім юридичних скорочень, в цих текстах є також скорочення, пов'язані з цими галузями. Скорочення, що використовуються в юридичних текстах, зазвичай такі:

а) Найпоширеніша форма абревіатури – утворення з перших літер слів. Їх ще називають акронімами. Усі літери пишуться з великої літери, а серед них немає крапок чи ком. Наприклад:

KHK: Kanun Hükmünde Kararname – *"Делеговане законодавство"*; AAÜT: Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi – *"Мінімальна ставка адвокатського гонорару"*; TMK: Türk Medeni Kanunu – *"Турецький цивільний кодекс"*; AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi – *"Європейський суд з прав людини";* SCH: Sulh Ceza Hakimi – *"Суддя кримінального магістрату";* TCK: Türk Ceza Kanunu – *"Кримінальний кодекс Туреччини"*

б)друга форма абревіатури – це абревіатура, утворена шляхом взяття перших літер слова. У цій абревіатурній формі беруться перші дві або більше послідовних літер слова і утворюється абревіатура. Наприклад:

Av.: Avukat – *"адвокат"*; Yar.: Yargıtay – *"Верховний суд"*

в) Третя форма абревіатури – це абревіатура, утворена шляхом взяття кількох літер першого слова та перших літер, або більше, ніж однієї літери наступних слів. Цю форму абревіатури також називають "скороченням". Наприклад: MERNİS: Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi – "*Центральне управління соціального захисту населення*"; TAKBİS: Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi – "*Інформаційна система Державного земельного кадастру*"; ASCM: Asliye Ceza Mahkemesi – *"Кримінальний суд першої інстанції"*; AYM: Anayasa Mahkemesi – *"Конституційний суд"$*

г) Інший метод абревіатури – це абревіатура, утворена шляхом прийняття кількох приголосних слова, що скорочується. Наприклад: md.: Madde 1.2. – *"Стаття 1.2 (ст. 1.2)"*.

Проаналізувавши Кримінальний Кодекс Туреччини, Конституцію Туреччини стало зрозуміло, що у законах та нормативно-правових актах скорочення, окрім, слова стаття – *"Madde"*, інші майже зовсім не використовуються.

Отже, дослідники за усієї неповноти визначення процесу скорочення зазвичай враховують, що головною особливістю абревіатур є їхній тісний

зв’язок із висхідною одиницею (словом чи словосполученням). Така позиція простежується у класифікації скорочень з опорою на мотивуючу одиницю (слово або словосполучення), чия структура та семантика впливають на тип абревіатури. У багатьох роботах термін “абревіація” вживається у двох значеннях: 1) явище, пов’язане зі скороченими записами мови, – це графічна абревіація, а самі записи – графічні абревіатури (скорочення); 2) процес, пов’язаний з утворенням нових лексем, спосіб словотворення, у результаті якого виникають (створюються) абревіатури різних видів, абревіатурні лексеми, лексичні скорочення, скорочені та складноскорочені слова. У цьому випадку в основу визначення покладено принцип, що бере початок від форми та складу похідної одиниці. Турецькі ж мовознавці подають значення терміну “абревіація” більш загально, беручи до уваги в основному його структурне оформлення. Деякі з мовознавців не дають конкретного тлумачення, а пояснюють його описово або ж посилаються на словники мовознавчого спрямування [25].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІ.

Термін – це лексична одиниця певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне, конкретне або абстрактне поняття теорії певної спеціальної галузі знань або діяльності.

Запозичені слова – це іншомовні слова, які поповнили словниковий склад мови і цілком засвоїлись цією мовою. Канали запозичень можуть бути як усні (на слух), так і книжкові (письмові).

Визначено, що запозичення в тюркських мовах не змогли змінити їхню граматичну структуру, оскільки вони пристосовуються до системи мови, яка запозичує, і часто настільки нею засвоюються, що іншомовне походження таких слів не відчувається носіями цієї мови і виявляється лише за допомогою етимологічного аналізу.

Лексика сучасної турецької мови під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів зазнала значних змін. Проте, процес засвоєння слів суспільно-політичної лексики з інших мов впливав на процеси формування фонетики турецької мови.

У турецькій мові абревіація як спосіб словотворення з'являється лише на початку XX століття, що пов'язано з дією екстралінгвістичних факторів. Досліджуючи актуальні питання способу творення абревіацій, вітчизняні та радянські мовознавці розглядали абревіації та скорочення в абсолютно різних площинах. У турецькій мові такого поділу не простежуємо, бо ці два поняття ототожнюються. За деякими підрахунками близько 500 слів увійшли в турецьку 147 з грецької 22% – з італійської, 16% – з французької, 8% – з вірменської та 4% – з англійської.

Було встановлено, що жодного комплексного дослідження не проводилось турецькою мовою щодо скорочень, що використовуються в юридичних текстах. У юридичні книги та галузеві словники включені лише скорочення, що використовуються в цій книзі чи словнику. Комплексне вивчення юридичних скорочень одночасно полегшить роботу перекладачів, допоможе запобігти втраті часу на переклад, а також допоможе тим, хто не входить до сфери, та зацікавленим у цій темі зрозуміти скорочення в текстах, які вони читають.

Лексика постає важливим критерієм при аналізі юридичної мови на лінгвістичній основі. При розгляді цього критерію такі питання, як те, чи є

слова, що складають словниковий запас, турецькими чи запозичені з інших мов, процес запозичення лексики та її адаптація до турецької мають першочергове значення.

Турецька юридична мова налічує велику кількість безособових речень. У юридичній мові не використовуються інвертовані речення, а також турецьким юридичним текстам притаманні довгі речення.

РОЗДІЛ ІІІ. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСІ ТУРЕЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Текстознавство є розділом лінгвістики, – це дисципліна, яка загалом описує мову з точки зору функцій надфразної єдності її речень. У цьому

контексті серед тем дослідження лінгвістики тексту є такі теми, як використання мови в одиницях та структурних частин тексту (наприклад, абзац, розділ, текст), як встановлюється текст, як забезпечується зв’язок між реченнями, ролі граматичних одиниць у формуванні тексту, типологія тексту. Далі представлено науковий аналіз та опис зроблені під час дослідження юридичних текстів з різних сторін:

3.1. Характерні ознаки синтаксичної структури турецьких юридичних текстів

Окрім лексичного наповнення та термінології, важливою особливістю юридичної мови є те, що вона має унікальну синтаксичну структуру. Під час ретельного вивчення різних юридичних текстів, ми можемо визначити характерні для юридичної мови типи речень та синтаксичні структури. Ми спробуємо проаналізувати та описати те, що ми визначили щодо синтаксису з урахуванням лінгвістичних даних та на основі лінгвістичної тюркології.

а) Безособова форма вираження в юридичній мові є досить поширеним явищем. Отже, у певних типах речень 1 і 2 особа однини і перша особа множини використовуються мало. Цей стиль, який, як правило, пов'язаний із пасивною структурою речень, зустрічається зазвичай в судових рішеннях. Наприклад, замість “*Gereğini düşündük”* завжди використовують “*Gereği düşünüldü”*. Так само використання таких виразів, як *sanık* – підозрюваний, *davalı* – відповідач, *davacı* – позивач замість приватних імен у текстах обвинувальних актів та судових рішеннях, є ще одним показником цього стилю. Цей стиль висловлювання німецький мовознавець У. Даум обґрунтовує наступним чином: “Перевага використання стійких виразів, а не імен надається через занепокоєння тим, що особисті стосунки між особами та органами влади/офіційними установами можуть зашкодити об'єктивності та стати причиною необ'єктивності [8; 6]”. Наприклад:

(2) Başvuru kararında Anayasa’nın 10. ve 38. Maddelerine dayanılmıştır. (www.anayasa.gov.tr) – “Рішення заяви було прийнято на підставі статей 10 та 38 Конституції.”

(3) Bu düzenlemenin Anayasamızın 38/1. maddesine aykırı olduğu düşüncesiyle T.C. Anayasası'nın 152/1. maddesi gereğince bu kanun hükmünün itiraz yolu ile iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak gerektiği kanaatine varılmıştır. (www.anayasa.gov.tr) – Враховуючи, що положення 38/1 нашої Конституції суперечить статті 152/1 Конституції Турецької Республіки. Було зроблено висновок про необхідність подати до Конституційного Суду заяву про скасування цього законодавчого положення шляхом його заперечення.

(4) 26.9.2004 günlü, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 104. maddesinin (1) numaralı fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE, 26.2.2009 gününde OYBİRLİĞİYLE karar verildi. (www. anayasa.gov.tr) – 26.02.2009 було одноголосно відхилено заперечення стосовно того, що пункт (1) статті 104 Кримінального кодексу Туреччини, від 26.02.2004 під номером 5237 суперечить Конституції Туреччини.

б) Одним із поширених типів речень у юридичних текстах є пасивне речення. У цьому типі речень, який привертає увагу в контексті "безособових" виразів, які ми обговорювали вище, з основними рядками, об'єктом активного речення є предмет пасивного речення. Цей елемент є більш важливим, тому часто наголошується безпосередньо перед дієсловом. Цей вид вироку дуже поширений, особливо в судових рішеннях. Приклади:

(5*) /.../ istemin reddi ile temyiz edilen Mahkeme kararının onanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. (www.danıstay.gov.tr)* – Вважається доцільним відхилення клопотання та затвердження рішення апеляційним судом.

(6) Davacı tarafından, branş dışı ders sınavlarının sınırlama kapsamı içinde değerlendirilemeyeceği ileri sürülerek kararın bozulması istenilmektedir. (www.danıstay.gov.tr) –Позивач просить скасувати рішення, стверджуючи, що негалузеві іспити з курсу не можна оцінювати в межах обмеження.

(7) Hüküm veren Danıştay Onbirinci Dairesince işin gereği görüşüldü. (www.danıstay.gov.tr) – Вимоги до роботи були розглянуті одинадцятої палатою Верховної Ради держави.

Наприклад, пасивна форма дієслова зустрічається у таких реченнях, як *“Gereği düşünüldü”,* у подібних текстах (рішеннях суду) трапляються майже в однакових місцях. Знову ж таки, безособовий стиль висловлювання (наприклад, *Oy birliğiyle karar verildi* – “прийнятий одноголосно”) з’являється в схожих місцях судових рішень та з подібними функціями. Так само у юридичних текстах зустрічаються й схожі за своєю будовою речення такі, як “*Temyiz isteminin süresi içinde olduğu anlaşıldıktan sonra dosyadaki bütün kâğıtlar* okunup *gereği düşünüldü” – (“Після того, як було зрозуміло, що запит на апеляційне оскарження поданий у межах дозволеного терміну, усі документи, що містились у справі, були прочитані та визнані необхідними.”)*. Крім того, подібні зв'язки речень використовуються в юридичних текстах для створення синтаксичних структур (таких як абзац, розділ), більших за речення. Наприклад, такі як *ne var ki – “лише”, ancak – “однак”, kaldı ki – “до того ж”, o hâlde – “в такому випадку”, hâlbuki – “між іншим”, bu bakımdan, bu açıdan – “з цієї точки зору”, oysa – “між тим/ між іншим”, ayrıca – “до того ж”, hâl böyle olunca – “в такому випадку”, bu itibarla – “тому”.*

в) Префікс *bilâ “без”*, запозичений з арабської, був закодований як єдине ціле і зберіг свою власну синтаксичну особливість, тобто, як це можна бачити на прикладах, таких як *bilâ tebliğ* – “без повідомлення”, або *bilâ ikmal* – “без завершення”, або *bilâ işlem* – “без транзакції” йде перед іменником . Ця особливість значно відрізняється від турецької.

г) Структури, що суперечать звичайному синтаксису турецької мови, також зустрічаються в юридичних текстах, наприклад, замість *1. madde (1. Стаття)* використовується *madde 1 (Стаття 1.).* Наприклад:

(8) /.../ Belediye Kanununun Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmesi sırasında, Geçici Madde 4, Kanun metninden çıkarılmıştır. (www. alomaliye.com) – Попередня стаття 4 була вилучена з тексту Закону під час обговорення муніципального закону в Комітеті з питань плану та бюджету.

(9) Madde 20 – Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (1982 Anayasası) – Стаття 20 – Кожен має право вимагати поваги до свого приватного та сімейного життя. Конфіденційність приватного життя та сімейного життя не може бути порушена. (Конституція 1982 року).

д) Прислівникові звороти, запозичені з арабської, досі існують у турецькій юридичній мові як загальні копії. Наприклад:

(10) Ankara 11. İdare Mahkemesinin ... tarih ve ... sayılı kararının temyizen incelenerek bozulması davacı tarafından istenilmektedir. (www.danistay. gov.tr) – Позивач просить позивача скасувати рішення 11-го адміністративного суду Анкари, датоване… та пронумероване… після апеляції.

(11) İzmir 2. İdare Mahkemesinin ... gün, ... sayılı kararının itirazen incelenerek kaldırılması istemidir. (İzmir Bölge İdare Mahkemesi kararı) – Це клопотання рішення 2-го адміністративного суду Ізміру за номером… день… скасовується після вивчення запереченням. (Рішення Ізмірського обласного адміністративного суду)

(12) 18 yaşından küçük mağdure ile rızaen cinsel ilişkiye girmek suçundan sanıklar hakkında açılan davalarda /.../ (www.anayasa.gov.tr) – У справах, порушених проти обвинуваченого у такому злочині, як вступ в статевий зв’язок з потерпілою, яка не досягла 18 років /…/

(13) /.../ 5237 sayılı TCK’nın 168/1 maddesi uyarınca üçte ikisi oranında indirim yapılarak neticeten 4 AY HAPİS CEZASI İLE CEZALANDIRILMASINA /.../ (www.e-adliye.net) – Відповідно до статті 168/1 Кримінального кодексу Туреччини, під номером 5237 термін увязнення було скорочено на дві третини і в результаті цього він становить 4 місяці.

е) У юридичній мові, яка багато в чому прийнята як директивна мова, тип інвертованого речення майже не зустрічається. Тут інвертоване речення разом з терміном, присудок якого не стоїть в кінці. Хоча суб’єкт і об’єкт речення змінюються місцями в певних ситуаціях відповідно до декларативної перспективи, дієслово залишається на своєму місці, тобто в самому кінці

речення. Наприклад, речення “*Mahkemece karar verildi”* – *“* вирок, ухвалений судом”, іноді може бути як *“Karar mahkemece verildi”* – “рішення, винесене судом”. Ця синтаксична особливість є одним з основних показників, що відрізняє юридичну мову від інших мовних версій.

є) Змішана копія з персидської в османську мову використовується досить рідко в юридичній мові та її синтаксичних структурах у сьогоденній та минулій літературній турецькій мові. Однією з областей використання є сполучники (наприклад, однак, що є), іншою є підключення синтаксичної підструктури до синтаксичної надбудови, що також суперечить синтаксичному правилу турецької мови: “доповнюючий елемент перед доповненим елементом”. Приклади:

(14) /.../ kaldı ki aksine yorum yapılması hâlinde de burada hesaplanacak katma değer vergisinin alıcı tarafından indirim konusu yapılarak geri alınacağı /.../ (www.legalisplatform.net) – / ... / у разі надання коментаря, податок на додану вартість, який тут буде розраховано, буде повернутий покупцеві, у вигляді знижки.

(15) Hâlbuki 5237 sayılı TCK Genel hükümlerdeki 26/2. maddeye göre; ilgilinin rızası hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmiştir. (www. anayasa.gov.tr) – Проте, спираючись на статтю 26/2. Загальних положень Кримінального кодексу Туреччини, під номером 5237; згоду особи було прийнято як підставу для законності.

(16) Görülüyor ki; idare, dava konusu hukuki soruna uygulanacak kanun hükmünün 926 sayılı Kanunun 109 ncu maddesinin 2642 sayılı Kanun ile değişik (a) bendi olduğu görüşündedir. (AYİM kararı, www.msb.gov.tr) – Очевидно, що; управління вважає, що положення закону, яке застосовуватиметься до розглянутої правової проблеми, є зміненим пунктом (а) статті 109-ї Закону під номером 926 та Закону під номером 2642.

(17) 234 parsele ait tapu kaydı incelendiğinde görülecektir ki davacı kayıt maliki değildir. (www.yargitay.gov.tr) – Під час нотаріального розгляду права

власності на 234 земельних ділянок, стане очевидним, що власник не має реєстрації.

Отож, у синтаксичній структурі турецької юридичної мови зазвичай використовуються безособові речення, майже не використовуються інверсійні речення, а також замінюються приватні імена спеціальними термінами тощо.

3.2 Граматичні одиниці запозичені з інших мов у турецьких юридичних текстах

Більшість елементів, скопійованих з іноземних мов у турецькій юридичній мові – як результат ісламського культурного фону, на якому базується традиційна юридична мова – мають арабське та перське походження. Кількість слів, скопійованих із західних мов, дуже обмежена порівняно з іншими науковими та спеціалізованими мовами. Тут буде розглянуто існування лексики іноземного походження в сучасній юридичній мові:

а) Окрім загальних копій, копіюються також граматичні одиниці. Одним з них є арабський префікс заперечення (<Ar. Bi + lā), який стоїть перед іменниками. Наприклад, *bilâ istisna* – це "без винятку", *bilâ tebliğ* – "без попередження", *bilâ infaz* – "без виконання [штрафу]", *bilâ faiz* – "безвідсоткові" або *bilâ ikmal* – "незавершений". Такі структури часто виконують функцію прислівника.

б) Префікс арабського слова також використовується разом з турецьким словом за тією ж аналогією. Наприклад, *bilâ işlem – "без транзакції".*

в) Деякі слова з'являються в арабській мові із суфіксом множини -āt. Наприклад, *ilamāt (тур. "ilamlar", укр. – "вирок, сповіщення"), iradāt (тур. "Gelirler"; укр. – "дохід"), ihtarāt (тур. – "uyarılar"; укр. – "попередження").*

г) Так само в юридичних текстах можна побачити слова з арабським суфіксом жіночого роду (-A). Наприклад, *mağdure*, *maktule* – жертва.

д) Ще є слова з персидським префіксом *hem-* (<Far. *ham-*). Наприклад, *hem-cins* – це «ближній».

е) Широко використовується арабський прислівниковий суфікс -an. Наприклад, *takdiren – "інакше", re'sen – "спонтанно, незалежно", def'aten – "відразу", şifahen – "усний", neseben – "генеалогічно", sehven – "ненавмисно, випадково", neticeten – "в результаті", rızaen – "за згодою".*

є) У юридичній мові також існує обмежена кількість слів, запозичених із західних мов, починаючи з 1950-х років. Наприклад, *avukat – "адвокат", ipotek – "іпотека", garanti – "гарантія", noter – "нотаріус", done – "відомості", control – "контроль", aktif – "актив", pasif – "пасив", riziko – "ризик"*.

ж) Є також слова, що приймають префікс (a-), що виражає негатив у латинській мові. Наприклад, **a**tipik "нетиповий".

з) Іноді копії, запозичені з інших мов, використовуються помилково у турецькій мові. Наприклад nesnel "об'єктивний" і objektif "об'єктивний".

Отже, граматичні одиниці, як і лексичні одиниці у турецькій мові включають в себе запозичення з інших мов (найбільше з перської та арабської, через вплив ісламу). Однак, не усі запозичені граматичні одиниці використовуються у правильному сенсі, дуже часто вони використовуються помилково, у неправильному контексті, або хибному значенні.

3.3 Перифрастичні форми у юридичних текстах

Перифрастичні форми турецького дієслова – це засоби уточнення видової (рідше модально-видової) характеристики (характеру протікання) дії, що утворюються шляхом поєднання однієї із турецьких дієприкметникових форм з допоміжним дієсловом *olmak*, рідше *bulunmak* [54; 115].

У юридичних текстах, на відміну як від текстів, пов'язаних із пресою, так і від текстів роману та текстів, афікс перифрастичної форми *-mış olmak*, який завжди позначає дію, яка характеризується з погляду своєї завершеності, тобто дію перфекту, при цьому перфект найчастіше постає як стабільний – позначення стану суб'єкта (об'єкта), який виник унаслідок

певної минулої дії [54; 116], взагалі не використовується у значенні непрямої мови. Зазвичай одиниця *-mıştır* має місце як основа виразу. У дуже обмеженій кількості використовується перифрастична форма на *-ır olmak,* яка позначає початок виконання певної дії; при цьому з огляду на семантику дієприкметника теперішнього-майбутнього часу, який є головною частиною цієї перифрастичної форми, йдеться про дію, яка стає регулярною/постійною, звичною для суб'єкта [54; 118], та афікс теперішньо-майбутнього часу *-Ar*, які також можуть функціонувати, як основа виразу. Тепер давайте подивимось на цей приклад, де перифрастична форма *-mış olmak* – основа виразу:

(18) *Ancak söz konusu Belediye Kanununun tümü hakkındaki oylamada 330 kabul oyu çıkmamış ve Kanunun durumunu açıklamak üzere oturuma ara verilmiştir. Verilen arada, yapılmış olan itirazlar üzerine, eklenen Geçici Madde 4'le ilgili oylama sonuçları tekrar incelenmiş ve mükerrer kabul oyları belirlenmiş; kabul oylarının 323'te kalması nedeniyle, önergenin aslında reddedilmiş olduğu anlaşılmıştır. Eklenen Geçici Madde 4 metinden çıkartılmıştır. Af içeren hüküm düştüğü için de son oylamada nitelikli çoğunluk aranmayacağı sonucuna ulaşılmış ve Kanunun kabul edilmiş olduğu ve kanunlaştığı açıklanmıştır. (www. resmi-gazete.org)* – Однак за весь час голосування про Закон про муніципалітет не було отримано 330 позитивних голосів, і сесія була припинена для уточнення статусу Закону. Тим часом, за результатами голосування поданого заперечення щодо Тимчасової (попередньої) статті 4 було переглянуте та визначено повторювані голоси. Оскільки кількість голосів «за» не перевищувала 323-х, було зрозуміло, що пропозиція відхилена. Додана Тимчасова стаття 4 була вилучена з тексту. Оскільки положення, що містить амністію, було скасовано, було зроблено висновок, що під час останнього голосування не буде вимагатись більшість позитивних голосів, і було оголошено про прийняття та введення закону в дію.

Отже, серед юридичних текстів найчастіше зустрічаємо перифрастичну форму *-mıştur /-mış olmak* не використовується у непрямій мові, а форма *-ır*

olmak позначає дію теперішньо-майбутнього часу та використовується у дуже обмеженій формі.

3.4 Підметові звороти у турецьких юридичних текстах

Ще однією яскравою синтаксичною особливістю юридичної мови є широке використання підметових зворотів, які виражаються субстантивованими особовими дієприкметниками (через форму –dık/-acak), або герундієм (усіченим інфінітивом) з відповідним афіксом присвійності в основному відмінку, які виконують різні синтаксичні функції (наприклад, підмет, додаток). У цьому разі найчастіше йдеться про безособові або неозначено-особові речення, тобто такі речення, які позначають ситуацію, коли суб'єкт головної дії невідомий і/або неозначений. Структурні особливості розгорнутих підметових зворотів, зокрема, оформлення суб'єкта розгорнутого підметового звороту афіксом родового відмінка, повністю відповідають структурним особливостям розгорнутих додаткових зворотів. Присудком головного речення також може виступати дієслово *olmak* у необхідній часовій формі (у значенні буває/бувало, що...), а також предикативне ім'я *yok*. Головний присудок у реченні з розгорнутим підметовим зворотом позначається дієсловом у пасивному стані або спеціальними словами-предикатами. Такі речення загалом можуть бути поділені на дві групи: а) ті, в яких предикат розгорнутого підметового звороту позначається субстантивованим особовим дієприкметником (-dik/-ecek); б) ті, в яких предикат розгорнутого підметового звороту позначається герундієм. Семантична різниця між цими двома групами полягає у тому, що розгорнутий підметовий зворот з предикатом, вираженим субстантивованим особовим дієприкметником, позначає дію, яка реально відбулася/не відбулася у минулому, відбувається/не відбувається у теперішньому або відбудеться/не відбудеться у майбутньому. За допомогою цього синтаксичного прийому, якому найбільше віддається перевага у юридичних текстах, формуються розгалужені синтаксичні структури. Наприклад:

(19) Cumhuriyet Başsavcılığı ... tarih, ... hazırlık, ... esas ... sayılı İddianamesi ile; şüphelinin suç tarihinde müştekiye ait cep telefonu satış dükkanına gelerek vitrinde bulunan telefonlardan suça konu ... marka telefonu sorduğu, müştekinin telefonu şüpheliye verdiği, şüphelinin telefonu incelemek istemesi üzerine müştekinin bataryasını da şüpheliye verdiği, şüpheli telefonu inceledikten sonra müştekinin arkasını döndüğü bir sırada telefonu cebine sokup müştekinin iş yerinden hızla ayrıldığı bu şekilde suça konu telefonu hırsızladığı, müştekinin işyerinde bulunan güvenlik kamerası kayıtlarından şüphelinin tespit edildiği ve yakalandığı, şüphelinin kendiliğinden çalmış olduğu telefonu müştekiye eksiksiz olarak teslim ettiği, kamera kayıtlarından, şüpheli ve müştekinin beyanı ve tüm dosya kapsamından anlaşıldığından şüphelinin TCK 141/1, 168/1, 53, 59/1, 63. maddeleri uyarınca cezalandırılması için kamu davası açılmıştır. (www.e-adliye.net) – Головний прокурор Верховного Суду…. Обвинувачувальний акт під номером ... дата, ... підготовка, ... основа ...; Підозрюваний прийшов до магазину позивача з продажу мобільних телефонів в день скоєння злочину і був особою, яка вчинила злочин викравши телефон з вітрини... спитав чи фірмовий це телефон, коли позивач передав телефон підозрюваному, коли підозрюваний захотів розгледіти телефон детальніше, позивач дав йому батарею, коли позивач відвернувся, підозрюваний поклав телефон до кишені і швидко покинув місце злочину. Із записів камер спостереження на робочому місці позивача, було упізнано та схоплено підозрюваного, підозрюваний повернув позивачу телефон у повному обсязі. По відношенню до підозрюваного було відкрито справу відповідно до статей Кримінального кодексу Туреччини 141/, 168/1, 53, 59/1, 63.

Ще однією типовою синтаксичною особливістю юридичної мови є використання складнопідрядних речень. Це загальноприйнятий стиль у юридичних текстах і, як правило, можливий за допомогою підметових зворотів. Однак, дуже довгі речення негативно впливають на сприйняття, навіть якщо всі слова відомі.

(20) İstemin Özeti: Sigorta acenteliğiyle uğraşan davacı şirketin kazancının bir kısmını kayıt ve beyan dışı bıraktığının saptanması nedeniyle adına 2003 yılı için re'sen salınan vergi ziyaı cezalı kurumlar vergisi ile hesaplanan geçici vergi tutarı üzerinden kesilen vergi ziyaı cezasını; 213 sayılı Yasanın 35'inci maddesinin son fıkrasında, takdir komisyonunun kararı üzerine tarh edilen vergilerde kararın ve re'sen takdiri gerektiren inceleme raporunun birer suretinin ihbarnameye ekleneceği kuralına yer verildiği, dava hakkının kullanılması için gerekli olan vergi inceleme rapor veya raporlarının ihbarnameye eklenmemesinin esasa etkili bir eksiklik olduğu, Mahkemelerince verilen ara kararı üzerine vergi dairesince sunulan dilekçeden inceleme raporlarının davacıya tebliğ edilmediğinin anlaşıldığı, tarhiyatın dayanağı olan vergi inceleme raporu eklenmeksizin, vergi ve ceza ihbarnamelerinin tebliğ edilmesinin Anayasanın 36'ıncı maddesiyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü ile de bağdaşmadığı gerekçesiyle kaldıran İzmir 4. Vergi Mahkemesinin ... gün ve ... sayılı kararının; tebliğ alındısında her ne kadar tebliğ edilen belgenin türüne sadece vergi ve ceza ihbarnamesi yazılmışsa da vergi ve ceza ihbarnameleri üzerine dayanağı vergi inceleme raporlarının yazılmış olduğu, bu nedenle inceleme raporlarının aynı gün davacıya tebliğ edilmiş olduğunun açık olduğu ileri sürülerek bozulması istenmiştir. (www.legalisplatform.net) – Короткий зміст запиту: У зв'язку з тим, що компанія-позивач, яка має справу зі страховим агентством, залишила частину свого прибутку незафіксованою та незадекларованою, вона має сплатити штраф за податкові збитки. Даний штраф вираховується із суми тимчасового податку, що розрахована з податком на прибуток підприємств, із штрафом за податкові збитки, встановленим у 2003 році, В останньому пункті статті 35 Закону № 213 правило про те, що копія рішення та копія протоколу експертизи, що вимагають розсуду за посадою, буде додано до повідомлення до податків, що встановлюються за рішенням дискреційної комісії, і той факт, що звіти податкової інспекції або звіти, необхідні для реалізації судового права, не додаються до повідомлення з клопотання, поданого податковою інспекцією за тимчасовим рішенням судів, не було повідомлено

позивачу звітів про експертизу, а повідомлення про податок та подання штрафу без додавання звіту про податкову експертизу, що є основою оцінки, є несумісним із свободою засобів захисту, гарантованою статтею 36 Конституції. 4. рішення Податкового суду пронумеровано… день і…; незважаючи на те, що повідомлення про документ було написано лише як повідомлення про податки та штрафи при отриманні повідомлення, підстава для подання податкових та штрафних повідомлень було написано на підставі звітів про податкову експертизу, отже, було запропоновано, щоб звіти про експертизу були надані позивачу в той же день, і його попросили їх скасувати.

Отже, юридичним текстам з підметовими зворотами властива розгалужена синтаксична структура речення, де головний присудок позначається словом предикатом або дієсловом у пасивному стані. За допомогою підметових зворотів у юридичній мові наявні дуже довгі речення, що негативно впливають на сприйняття та правильний переклад їх сенсу, навіть коли реципієнту більшість слів є знайомими.

3.5 Дієприслівник-зв'язка та дієприслівники способу дії

Порівняно з такими жанрами текстів, як казки, новели та романи, видно, що використання охоплених структур та прислівниково-дієслівних речень у юридичних текстах набагато менше. Зокрема, найбільш очевидним показником цього є дієслівний суфікс *-(y)ınca*, який майже зовсім не використовується у юридичних текстах (особливо судових рішеннях). Натомість використовуються конструкції, утворені підметовим зворотом (наприклад, *geldiğinde* – "під час прибуття"). Так само, суфікс дієприслівника способу дії *-(y)arak* мало використовується у подібних текстах. Дієприслівник-зв'язка *–(y)ıp*, основною функцією якого є зв'язування двох однорідних дієслівних форм функціонально відповідає зв'язувальному сполучникові *ve* і може поєднувати дві будь-які дієслівні форми, скорочуючи першу з них, незалежно від їхньої функції в реченні. Дієприслівник-зв'язка *-(y)ıp* в порівнянні з його використанням в інших письмових текстах та

переважно в певних типах речень, у юридичних текстах він зустрічається рідко [54; 57]. Наприклад, *Dosyası incelenip gereği görüşüldü, Gereği görüşülüp düşünüldü*. Хоча афікс *-(y)ıp* втратив свою функцію утворення періодичних ланцюгових речень в османській турецькій у період після Танзимату під впливом французької мови, він продовжує своє існування як одиниця, яка функціонує в сучасній юридичній мові, хоча і обмежено. Наприклад:

(21) Davacı tanığı dinlenmiş olup özetle; ergin kılınma kararı verilmesinin küçüğün menfaatine olacağını beyan etmiştir. (http://katipten.net) – Свідок позивача заслуханий. Він заявив, що прийняте рішення було за згодою/в інтересах неповнолітньої.

(22) Dayandığı hukuki ve kanuni nedenlerle gerekçesi yukarıda açıklanan Vergi Mahkemesi kararı, aynı gerekçe ve nedenlerle Dairemizce de uygun görülmüş olup, temyiz istemine ilişkin dilekçede ileri sürülen iddialar, sözü geçen kararın bozulmasını sağlayacak durumda bulunmadığından /.../ (www.alomaliye.com) – Рішення Податкового суду, обґрунтування якого наведено вище через юридичні та правові причини, на яких воно ґрунтується, було затверджено нашим відомством з тих самих мотивів та причин, і позовні вимоги, подані у петиції щодо клопотання про апеляцію, не можуть скасувати вищезазначене рішення.

(23) Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanunun geçici 3 üncü maddesinin (B) fıkrasının sonuna eklediği bent, Anayasanın 2 nci, 7 nci, 8 inci, 9 uncu, 11 inci ve 138 inci maddeleri hükümleri ile Anayasanın Başlangıç kısmının dördüncü paragrafına aykırı olup, iptali gerekmektedir. (www.legalisplatform.net) – Абзац, доданий в кінець абзацу (Б) тимчасової статті 3 Закону про регулювання збуту енергії, суперечить положенням статей 2, 7, 8, 9, 11 та 138 Конституції та абзацу четвертому Преамбули Конституції і повинен бути скасований.

У межах своєї ключової функції (“скорочення двох однорідних дієслівних форм”) дієприслівник зв’язка на практиці має два значення, основним з яких є значення другорядної дії, що передує основній, і лише

дуже зрідка дієприслівник-зв'язка може позначати другорядну дію, одночасну головній, постаючи в такому разі як фактичний дублет дієприслівника способу дії (*-erek*).

У структурі сучасних турецьких юридичних текстів, речення яких були утворені з використанням дієприслівникової форми зв'язки на *–(y)ıp* та подібні до періодичних фразеологічних речень в османський період (складних структурованих речень, утворених поєднанням 3-х або більше прислівниково-дієслівних речень), видно дуже мало. Наприклад:

(24) /.../ Baro Başkanlığına yazı yazılarak, 24.10.2005 tarihli oturumda, sanık müdafii hazır olduğu halde, mağdurun dinlenmesinden vazgeçilip, bulunamayan tanıklar M..... C....., M.... K..... ve O.... Ö....'in de dinlenmelerine yer olmadığına karar verilip, mağdurun hastane, sanığın ise Asliye Ceza Mahkemesi'ndeki savunmasının okunmasıyla yetinilmesi kararlaştırılıp. Sanığın saldırgan sarhoşluk suçundan beraatine, yaralama suçundan ise 765 sayılı Yasanın 456/2, 457/1, 51/1, 81/1-3. maddeleri uyarınca 4 yıl 2 ay 1 gün hapis cezasıyla cezalandırılmasına, hakkında 40. maddenin uygulanmasına, suçta kullanılan bıçağın zor alımına karar verilmiştir. (www.online-hukuk.org) – На засіданні Президії колегії адвокатів від 24.10.2015 року написавши письмову заяву, незважаючи на присутність захисника підозрюваного, було прийнято рішення відмовити в прослуховуванні підозрюваного, а також не було знайдено свідків М…., С….., М……, К….., О….., О….. . Було вирішено задовольнятися читанням захисту потерпілого в лікарні та підсудного у Кримінальному суді першої інстанції. Підсудного звинувачують у скоєнні злочину в стані алкогольного сп'яніння, і засуджено до 4 років 2 місяців і 1 дня позбавлення волі, відповідно до положень статей 765, 456/2, 457/1, 51/1, 81 / 1-3, а також відповідно до статті 40 прийнято рішення конфіскувати ніж, який був використаний у злочині.

(25) Mahalli mahkemesinden verilmiş bulunan tahliye davasına dair karar, davacı tarafından süresi içinde temyiz edilmiş olmakla, dosyadaki bütün kağıtlar okunup gereği görüşülüp düşünüldü. (http://emsal.yargitay.gov. tr) – Рішення

щодо евакуації з місцевого суду позивач оскаржив у встановлений термін, усі папери у справі, були прочитані, обговорені та розглянуті.

Сьогодні в певних судових рішеннях використовується незалежний тип послідовного речення та дієслова у пасивному стані замість структур, встановлених суфіксом *-(y)ıp*. У цьому типі речень, як підкреслював Йохансон, менше конгруентності, ніж речення з *-(y)ıp* [18; 185]. Наприклад:

(26) /.../ temyiz isteğinin süresinde olduğu anlaşılmakla, dosya incelendi, dosyadaki belgeler okundu. Tetkik hakiminin açıklamaları dinlendi. Gereği görüşüldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr) – Оскільки було зрозуміло, що запит на апеляційне оскарження був поданий вчасно, було розглянуто справу та зачитано документи у справі. Заяви слідчого були заслухані. Вимога була обговорена.

(27) Taraflar arasında kadastro tesbitinden doğan dava sonucunda verilen hükmün, Yargıtay'ca incelenmesi istenilmekle; temyiz isteminin yasal süresinde olduğu anlaşıldı, tetkik raporu ve dosyadaki kağıtlar okundu, gereği görüşüldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr) – З клопотанням Верховного суду про перевірку вироку, винесеного в результаті позову, що випливає з кадастрового визначення між сторонами; було зрозуміло, що запит на апеляційну скаргу перебуває у межах законного терміну, звіт про експертизу та документи, що знаходяться у справі, були прочитані та проведені необхідні переговори.

(28) Taraflar arasında kadastro tesbitinden doğan dava sonucunda verilen hükmün Yargıtay'ca incelenmesi istenilmekle temyiz isteğinin yasal süresinde olduğu anlaşıldı. Tetkik raporu ve dosyadaki belgeler okundu. Gereği görüşüldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr) – Було домовлено, що клопотання про апеляційне оскарження було подано в законний термін, і Верховний Суд повинен розглянути вирок, винесений в результаті позову, враховуючи кадастрове зонування сторін. Протокол експертизи та документи, що містились у справі, були зачитані. Вимога обговорена.

Отже, дієприслівник-зв'язка на -(у)ıр втратив своє широке використання після часів Танзимату, але все ще використовується у реченнях

юридичного тексту, утворюючі складні синтаксичні структури. Інші дієприслівникові форми дії такі як -(y)ınca, -(y)arak використовуються вкрай рідко.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІІ.

Більшість запозичень з іноземних мов у турецьких юридичних текстах з арабської та перської мов. Ці запозичення прийшли в мову під впливом ісламського релігійного фону та часів Османської імперії. Західних запозичень у юридичній турецькій мові значно менше у порівнянні з іншими

типами та стилями текстів. Окрім слів, також запозичені прислівники, афікси та суфікси з арабської і перської мов. Сьогодні, також, є досить багато запозичень з французької мови, які утворились в результаті Французької революції.

У турецьких юридичних текстах, вкрай рідко зустрічаються дієприслівник-зв'язка на *-y(ıp),* проте, досить широко використовуються підметові звороти *-dığı acak, -dığı gibi*, а афікс перифрастичної часової форми *-mış olmak* не використовується взагалі. Юридичним текстам та нормативно-правовим нормам притаманні довгі, складнопідрядні безособові речення. Також, у юридичній мові присутні інвертовані речення, але у цих реченнях лише об'єкт і суб'єкт змінюють своє місце у реченні, а дієслово залишається завжди в кінці. Ці речення є головною особливістю, що вирізняє юридичну мову серед інших.

ВИСНОВКИ

Впродовж дослідження теми "Лексико-граматичні особливості турецьких юридичних текстів" за допомогою поставлених завдань було досягнуто мети та отримані наступні результати:

1. Текст – це складна система, об’єднана комунікативною цілісністю, смисловою завершеністю, логічними, граматичними, семантичними зв’язками. Юридичний текст – основна і найважливіша форма вираження права. Як і будь-який інший текст, він має лексичну (мовну), логічну і граматичну основи, певним чином організовані з метою передачі інформації. В юридичній теорії мова має дві функції: регулятивну та інформативну. Першу групу складають закони та нормативно-правові акти, договори, положення, угоди та контракти. Друга група включає обидві функції, складається з “судових рішень та документів, що використовуються в судових та адміністративних процедурах”. Комунікативно-прагматична спрямованість юридичного тексту досягається за допомогою комунікативної інтенції, спрямованої на адресата.

2. На морфологічному рівні юридичний стиль характеризується використанням складних сполучників, малою кількістю особових займенників. На лексичному рівні об'єктивність проявляється в повній відсутності емоційно забарвленої і оцінної лексики.

3. Будову юридичної мови можна розглянути у двох аспектах: вертикальному і горизонтальному. Синтаксична (вертикальна) структура юридичної мови включає такі рівні: слово (юридичний термін), речення (нормативно-правовий припис), складне синтаксичне ціле (асоціація приписів). Функціональна (горизонтальна) структура враховує можливі сфери застосування мови права і визначається поєднанням офіційно-ділового, наукового та публіцистичного стилів мовлення, що використовуються на різних рівнях існування права. Основна функція юридичних текстів – це нормативна чи регулятивна тому, що зазвичай це говорить про те, як люди повинні поводити себе чи не поводити, використовуючи командні фрази.

4. Турецька юридична мова зазнала змін під впливом реформ та світових подій, таких як Французька революція, або прийняття Швейцарського Цивільного кодексу, тощо. З точки зору лексичного наповнення, юридичним текстам притаманні довгі, складні речення, запозичення з інших мов (арабської, перської, французької, грецької і т. д.) та скорочення\абревіатури. Проте, останні не були досліджені комплексно, а словники та книжки подають лише ті абревіатури та скорочення, які використовуються у конкретному юридичному тексті, або лише в цій книжці\цьому словнику.

5. З точки зору використання граматичних конструкцій у турецьких юридичних текстах, можемо виокремити, що дієприслівник-звязка -(у)ıр, дієприслівник способу дії -arak та перифрастична форма -mış olmak майже не використовуються. Найчастіше можна виділити використання складних підметових зворотів -dığı acak, -dığı gibi, усіченого інфінітиву, інвертованих речень (у яких лише об’єкт і суб’єкт змінюються місцями, а дієслово залишається в кінці), складнопідрядних безособових речень.

6. Останнім часом дослідження юридичної термінології турецької мови набуває актуальності у зв’язку зі збільшенням обсягу перекладу комерційної та юридичної документації та кореспонденції, які виникли у результаті скріплення турецько-українських та турецько-європейських відносин. Проте не дивлячись на велику кількість робіт в області турецької лексикології, як у вітчизняній так і в зарубіжній тюркології юридична термінологія недостатньо вивчена. В юридичній термінології турецької мови багатозначність виникає частіше всього на основі метонімічного переносу значення. Крім того, встановлено, що полісемія деяких юридичних термінів турецької мови є результатом багатозначності ряду афіксів, за допомогою яких утворюються ці слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ad orbem per linguas. До світу через мови». Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Світ як інтертекст», 17–18 червня 2020 року.Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2020
2. Akalın H. Yazım Kılavuzu. Ankara, 2008.
3. Akgündüz A. “21.yüzyılda Türkçenin hedefleri//Türkçenin dünü, bugünü, yarını: Uluslararası bilgi şöleni: Bildiriler”, 7–8 Ocak 2002. – Ankara., Kültür Bakanlığı yay., 2002.
4. Aydemir, İbrahim Ahmet (2010), *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2010
5. Balyemez S. TDK İmla/Yazım Kılavuzlarının Kısaltmalar Bölümleri Üzerine Bir Değerlendirme//Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 1, Sayı 1. Bartın, 2012.
6. Cevdet Mentes. Konuşma in Medeni Kanun’un 50. yılı, bilimsel hafta: 15-17 Nisan 1976, Ankara Universitesi Hukuk Fakültesi. Yayınları No: 408
7. Çobanlı C. Ulusal ve Uluslararası Kısaltmalar ve Kısa Adlar Sözlüğü. İstanbul, 2001.
8. Daum, Ulrich (2008), Gerichts- und Behördenterminologie, Schriftenreihe des Sprachen- und Dolmetscher-Instituts, München, 2008.
9. Demir and Yılmaz 2005: Demir, Nurettin – Yılmaz, Emine (2005) Türk Dili El Kitabı. Grafiker Yayınları: Ankara, 2005.
10. Dilde özleşmenin sınırı ne olmalıdır 1962. “Dilde özleşmenin sınırı ne olmalıdır?” Ankara Üniversitesi Basımevi, TDK Tanıtma Yayınları, Açıkoturum Dizisi No. 1. 1962.
11. Eckardt, Birgit (2000), Fachsprache als Kommunikationsbarriere. Verständigungsprobleme zwischen Juristen und Laien, DVU Verlag, Wiesbaden, 2000.

12. Ernest Hirsch, Yasama ile Ögreti ve Yargı Arasındaki Karşılıklı Baglılık' (Reciprocal Ties between Legislation, Education and the Judiciary) in 50. yıl armağanı: cumhuriyet döneminde hukuk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi No: 1888/421
13. Esin Örücü. ALegal System Based on Translation: The Turkish Experience//Journal of Civil Law Studies. Vol. 6. Issue 2. Winter 2013
14. Fethi Gedikli. Hukuk dili ve adlı yazışmalar, lisans ve ön lisans programları. İstanbul Üniversitesi. Açık ve uzaktan eğitim fakültesi. İstanbul
15. Fidan B. Kısaltmalar Kılavuzu. İstanbul, 2002.
16. Gürpınar N. Die Entwickung des Türkischen Eherechts seit der Rezeption des Schweizrischen Zivilgezetzbuches. Göttingen. 1966.
17. Johanson, Lars (1992a) Strukturelle und soziale Faktoren in türkischen Sprachkontakten, Frankfurt. (= Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe Universität Frankfurt am Main).
18. Johanson, Lars (1992b), Periodische Kettensätze im Türkischen. Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes.
19. Johanson, Lars (1993), Typen türkischer Kausalsatzverbindungen. Journal of Turkology (Szeged) No. 2.
20. Röhrborn, Klaus (1996) Studien zum neologistischen Wortschatz des Türkischen: Bildung von Verbalabstrakta durch Konversion und subtraktive Wortbildung. A. Berta - B. Brendemoen - C. Schönig (Yay.) Symbolae Turcologicae. Gedenkschrift für Lars Johanson zum 60. Geburtstag. Istanbul, Uppsala.
21. Schlosser H. Grundzüge der neueren Privatrechtsgeschichte, Rechtsentwicklungen im europäischen Kontext. 10. Auflage. UTB, Heidelberg 2005.
22. Senecio hartwegii BENTH., 1839 [≡ Roldana hartwegii (BENTH.) H.ROB. & BRETTELL, 1974

23. Sezgin F. Türkçede batı kaynaklı kelimelerin tarih içindeki seyri//Osmanlı: A., 1999.
24. Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, (18.07.2017) http://www.tdk.gov.tr
25. Türk Dil Kurumu, Kısaltmalar. (18.07.2017) http://www.tdk.gov.tr
26. Yıldız H. Türk dilinde kısaltmalar üzerinde bir inceleme: Uzun lafın kısası//Türk kültürü araştırmaları armağan dizisi 01.Ankara, 2010
27. Zülfikar, Hamza (1991), Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
28. Zülfikar, Hamza (2006), Cumhuriyet Dönemi Terim Çalışmalarına Bir Bakış ve Varılan Son Durum, G. Gülsevin ve E. Boz (Yay.) Türkçenin Çağdaş Sorunları, Divan Yayınevi, İstanbul, 2006.
29. Ansay T. American-Turkish private international law. Parker School of Foreign and Comparative Law. Bilateral studies//Oceana publications, Inc., Dobbs ferry, New York. 1966.
30. Антелава Г.І. Реформа современной турецкой лексики/Г.І. Антелава. – Дисс. ... канд. филол. наук. – Тбилиси, 1970. – (с. 45–48)
31. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов/О.С. Ахманова. – М: Едиториал УРСС, 2004. – (с. 141–150)
32. Баскаков А.Н. Современная турецкая юридическая терминология и ее лексикографическое оформление//Тюркская лексикология и лексикография. М., 1971. – (с. 236-243)
33. Беляева С.А. Синоним – дублет вариант/С.А. Беляева//Омосемия и омография в естественных и машинных языках. – Владивосток: ДВНЦ АН СССР, 1986. – (с. 120–124)
34. Береговская Э. М. Хрестоматия по французской стилистике. Москва, 1986.
35. Борисов В. В. Аббревиация и акронимия. Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках. – Москва, 1972.

36. Васильєв Л. М. Теория семантических полей//Вопросы языкознания. 1972. № 5, (с. 105-113)
37. Гениш Э. Грамматика турецкого языка. Фонетика, морфология, этимология, семантика, синтаксис, орфография, знаки препинания: Т. 3: Служебные слова, послелоги, союзы и частицы, междометия, аффиксы, предложение, правила орфографии, знаки препинания. Москва, 2008.
38. Гуць М.В., Олійник І.Г., Ющук І.П. Українська мова у діловому спілкуванні. К.: Вид-во Біноватор, 2005;
39. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники: Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01; Волгоградский гос. ун-т/М. Л. Давыдова. – Волгоград, 2010.
40. Долинін К.А. Стилістика французької мови, М. – 1978.
41. Звегинцев В. А. Язык и лингвистическая теория. — М.: Изд-во МГУ, 1973.
42. Касевич Е.В., Станкевич Г.В. Государство в исламской концепции миропорядка//Общество и право. 2010. № 4.
43. Кичигин Н.В., Егорова Н.Е., Иванюк О.А. Третья Международная школа-практикум молодых ученых и специалистов по юриспруденции на тему «Эффективность законодательства и современные юридические технологии»//Журнал российского права. 2008. № 7. (с. 13)
44. Кожина Н. М., Дускаева Л. Р., Салимовский В. А. Стилистика русского языка. – М.: Флинта, 2010.
45. Кононов О.М. 1956: Кононов А.Н. Грамматика современного турецького литературного языка. – М.–Л., 1956.
46. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование? Москва, 1965.
47. Кухаренко В.А.. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. –

48. Лингвистика текста. Материалы научной конференции, ч. 1—2, М., 1974

49. Миколаєва, Ж. В. Стилістика і літературне редагування. – М.: Айрис Прес с, Высшее образование, 2004. (с. 26)

50. Нелюба А. М. Номінативно-словотвірні можливості абревіатур//Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Харків, 2004.

51. Орлов, 1977: Орлов С.А. Проблемы эквивалентов заимствованной лексики. Автор. дисс… канд. филол. наук. – М., 1977

52. Покровська І. Л. «Ділова турецька мова: Навчальний посібник. – К.: Вид-во «Четверта хвиля», 2010. – (с.7-8)

53. Сидоров Евгений Евтушенко: личность и творчество. — М., 1987

54. Сорокін С.В. Практичний курс перекладу з турецької мови. Частина перша. Переклад газетно-інформаційних текстів. – К., 2010.

55. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право: вопросы теории и практики. М., 1986.

56. Тураєва З. Я. Лингвистика текста. 1986, (с. 66)

57. Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке/Фляйшер В. Степанова М. Д. – М.: Высшая школа, 1984.

58. Циммерманн Р. Римское право и европейская культура//Вестник гражданского права. 2007. № 4//СПС «Консультант Плюс»

59. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию. Москва, 1968.

60. Широбокова Л. П. Юридические тексты: опыт грамматико-типологического описания: автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 2007. (с. 19)

61. Ярцева, В.Н. Лінгвістичний енциклопедичний словник. Ин-т языкознания АН СССР. — М.: Сов. энцикл., 1990

62. Ayfer Altay, Translation Journal “Legal Translation”, Difficulties Encountered in the Translation of Legal Texts: The case of Turkey, by Dr. Ayfer Altay, Vo. 6, No. 4 (October 2002). – 2002. Взято з: https://translationjournal.net/journal/22legal.htm
63. Dijital Tercüme (09.07.2016). Hukuk çeviri ve türleri nelerdir? Взято з: https://www.dijitaltercume.com/blog/hukuki-ceviri-ve-turler-nedir/
64. https://bozbel.files.wordpress.com/2013/01/tc3bcrk-hukuk lc3bcgatc4b1.pdf
65. Hukuk metinler. Copyright, Translabe – 2020. Взято з: https://www.translabe.com/tr/blog/hukuk-metinleri
66. Hukuk Terimleri Sözlüğü взято з: http://www.suatozer.com/hukuk-terimleri-sozlugu/
67. www.anayasa.gov.tr
68. www.danıstay.gov.tr

ÖZET

Hukuk dili, gerek söz varlığı ve terminolojisi gerekse söz dizimsel özellikleri itibarıyla yazı dilinin en ağır, en karmaşık ve en anlaşılması zor versiyonunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla uzman olmayanlarca bu dilin kullanılması, algılanması ve yorumlanması oldukça zordur. Bir bilim ve ihtisas dili olarak Türkçe bugün, sahip olduğu söz varlığı ve terminolojik altyapısı itibarıyla en karmaşık hukuksal bağıntıları ifade edebilecek yetkinlikliğe ulaşmıştır. Bu çalışmada Türk hukuk dili, öncelikle terminolojik altyapısı, söz varlığı ve söz dizimsel özellikleri bağlamında detaylıca incelenecektir. Bu inceleme öncelikle dil bilimsel bir temelde yapılacak olup Türk hukuk dili, dayandığı sosyokültürel arka plan da dikkate alınarak belli bir yöntem bağlamında betimlenecektir. Ayrıca bu makale, değişik hukuk metinlerinin metin dil bilimsel açıdan analiz ve betimlemesini de kapsamaktadır. Zira hukuk metinlerinin tipolojik özellikleri, anlatım teknikleri ve cümle bağlantı türleri gibi konular, birçok açıdan dil bilimsel Türkolojiyi de yakından ilgilendirmektedir.

Türkçenin bugün bir bilim ve ihtisas dili olarak kullanılıyor olması, Tanzimat'tan sonra başlatılan dil reformları ile dil devriminden sonra sürdürülen "sadeleştirme" ve "Türkçeleştirme" çabalarının sonucunda ulaşılan önemli bir aşamayı göstermektedir. Gerek söz varlığı ve gerekse kullanılan terminoloji itibarıyla Türkçe bugün eriştiği seviye itibarıyla, yetkin bir bilim ve ihtisas dili olma kimliğini çoktan kazanmıştır.

Çalışmamızın amacı, hukuki metnin işleyişinin sözcüksel ve dilbilgisel özellikleridir.

Bu hedef, aşağıdaki görevlerin çözümünü gerektirdi:

- hukuk metinlerinde bulunan iletişimsel ve pragmatik özellikleri karakterize etmek;
- hukuk metinlerin dilinin çalışmasının işlevsel alanlarını incelemenin teorik ve metodolojik ilkelerini belirlemek;
- hukuki metinlerin anlamsal organizasyonunun ifadesinin özelliklerini analiz etmek;

- modern Türkçe hukuk metinlerinin dilinin sözcük ve gramer araçlarını belirlemek ve analiz etmek.

Çalışmanın amacı Türk hukuk metinleridir.

Araştırma konusu, Türkçe hukuk metinlerinin sözcük ve gramer özellikleridir.

Çalışmanın materyalleri olarak Ceza Kanunu, Aile Kanunu, Türkiye Anayasası ve yönetmelik belgeler, açıklamalar gibi kullanıldı.

Araştırma yöntemleri. Seleflerinin bilimsel çalışmalarının gövdesini incelemek için kullanılan eleştirel analiz yöntemi; olgusal materyal ve Türkiye hukuki belge ve kanunlarından örneklerin araştırılmasında kullanılan sürekli örnekleme yöntemi; Türk hukuk metinlerinin iletişimsel-sistematik çalışmasından oluşan ve metinlerin iletişimsel amacının ana hatlarını çizmesine izin veren işlevsel yöntem; Türk hukuk metinlerinin içeriğinin imge ve değer açısından yorumlanmasını kolaylaştıran betimleyici bir yöntem; belirli bir türe ait hukuk metninin kullanım sıklığı hakkında sonuçlar çıkarmaya izin veren nicel analiz yöntemi, Türk hukuk metinlerinin temel sözcük ve gramer özelliklerini tanımlayan sözcük ve dilbilgisi analizi.

Sonuç olarak, hukuki metinlerin temel işlevinin normatif veya düzenleyici olduğunu söyleyebiliriz çünkü genellikle insanların nasıl davranması gerektiğini veya komut cümleleri kullanarak davranmaması gerektiğini söyler. Türk hukuk dili, reformların ve Fransız Devrimi gibi dünya olaylarının veya İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulünün vb. etkisiyle değişti. Sözlük içeriği açısından, hukuki metinler uzun, karmaşık cümleler, diğer dillerden ödünç alınan metinler ve kısaltmalar ile karakterize edilir. Ancak, ikincisi kapsamlı bir şekilde incelenmemiştir. Günümüz hukuk metinlerinde, *-(y)*Ip ile kurulmuş olan ve Osmanlıca dönemindeki periyodik zincirleme cümlelere benzer yapılar (3 veya daha fazla zarf-fiil cümlesinin birleşmesiyle oluşan karmaşık yapılı cümleler) çok az da olsa görülmektedir. Hukuk metinlerinde zarflı yapıların ve zarf-fiil cümlelerinin göreceli olarak az kullanıldığı görülmektedir. Özellikle *-(y)IncA* zarf-fiil ekinin birçok hukuk metninde (özellikle mahkeme kararlarında) hemen hemen

hiç kullanılmaması, bunun en belirgin göstergesidir. Bunun yerine genelde isimleştirme yoluyla oluşmuş yapılar (*geldiğinde* gibi) kullanılmaktadır. Aynı şekilde *-(y)ArAk* zarf-fiil eki de göreceli bir azlık göstermektedir. *-(y) Ip* zarf-fiil eki ise, diğer yazılı metinlerdeki kullanımına paralel olarak nadir görülmekte ve ağırlıklı olarak belli cümle tiplerinde karşımıza çıkmaktadır.

Son zamanlarda, Türk-Ukrayna ve Türkiye-Avrupa ilişkilerinin sağlamlaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ticari ve hukuki belgelerin ve yazışmaların artan hacmi ile bağlantılı olarak, Türk dilinin hukuki terminolojisinin incelenmesi önem kazanmıştır.

ДОДАТКИ
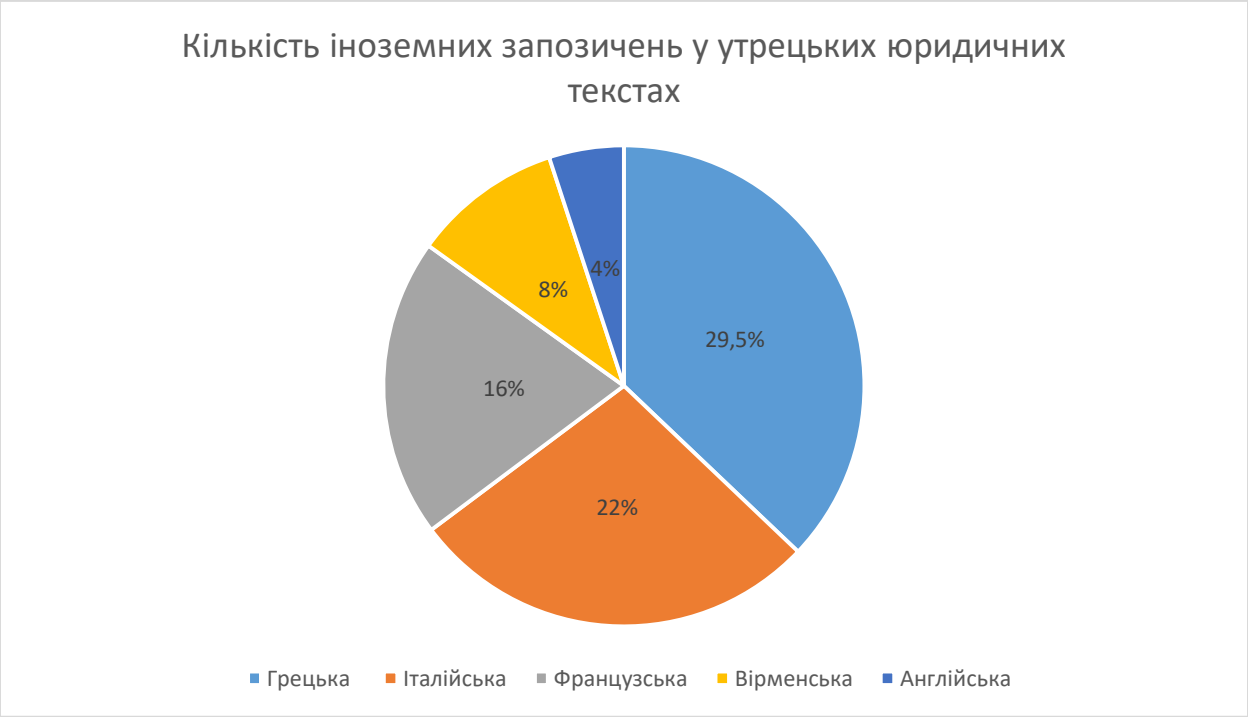
Додаток 1.